

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gregor Majcen

**Nacionalnovarnostna strategija Ruske federacije
po koncu hladne vojne**

diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gregor Majcen

Mentor: Doc. Dr. Vinko Vegič

Somentor: Asist. Dr. Klemen Grošelj

Nacionalnovarnostna strategija Ruske federacije po koncu hladne vojne

diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Nacionalnovarnostna strategija Ruske federacije po koncu hladne vojne

Ruska federacija je največja država na svetu, njeno ozemlje se razteza preko 11 časovnih pasov. Poseduje številna naravna bogastva in ima drugo največjo jedrsko oborožitev. Po razpadu Sovjetske zveze je bila Ruska federacija pahnjena v socialno-gospodarsko krizo nepredstavljenih razmer. Svetovni geopolitični zemljevid se je spremenil do nerazpoznavnosti in novonastala država je bila primorana najti svoje mesto in vlogo v mednarodni skupnosti. Ruska federacija se je znašla na začetku in je morala sprejeti več odločitev glede svoje prihodnosti. Kakšne cilje si je zastavila in katero strategijo je Ruska federacija uporabila za doseganje le-teh, je glavno vprašanje diplomske naloge. Razpadu Sovjetske zveze je sledila globoka notranja kriza, polna političnih in finančnih mahinacij, ki so preprečevale doseganje konsenza glede nacionalnih interesov in nacionalnovarnostne strategije. Po nemirnem desetletju se zdi, da je Ruska federacija končno našla stabilnost in politično voljo za definicijo lastnih nacionalnih interesov in nacionalnovarnostne strategije.

Ključne besede: Ruska federacija, nacionalna varnost, zunanja politika, energetska politika, obrambna politika.

National security strategy of The Russian Federation after the end of cold war

Russian Federation is the largest country in the world, its territory stretching across 11 time zones. It possesses rich natural resources and has the second largest nuclear arsenal. After the dissolution of the Soviet Union, Russia was plunged into socio-economic crises of unprecedented proportion. Geopolitical world map was changed beyond recognition and a new state had to find its new place and role in the international community. Russia was at a new beginning and had to make a lot of different choices about its own future. What were its new goals and what kind of strategy would Russia use to achieve them, are the main questions of my diploma thesis. After the dissolution of the Soviet Union a deep inner crisis ensued full of political and financial machinations preventing a political consensus about national interests and national security strategy. After a decade of turmoil it seems Russian Federation finally found stability and political will to define its own national interests and national security strategy.

Key words: Russian Federation, national security strategy, foreign policy, energy policy, military policy.

Kazalo

1 Uvod	6
2 Metodološki okvir.....	7
2.1 <i>Predmet in cilji opazovanja</i>	7
2.2 <i>Hipoteze</i>	8
2.3 <i>Uporabljena metodologija</i>	8
2.4 <i>Definicija glavnega pojma</i>	9
2.4.1 Nacionalnovarnostna strategija	9
3 Nacionalnovarnostna strategija SZ.....	12
3.1 <i>Dediščina SZ</i>	15
4 Koncept nacionalnovarnostne strategije RF.....	16
5 Zunanja politika RF	20
5.1 <i>Strateške prioritete zunanje politike RF</i>	20
5.2 <i>Zunanja politika RF</i>	24
5.2.1 <i>Odnosi RF s Skupnostjo neodvisnih držav</i>	27
5.2.2 <i>Sodelovanje z državami Skupnosti na vojaškem področju</i>	30
5.2.3 <i>RF in Ukrajina</i>	31
5.3 <i>Odnosi s Kitajsko</i>	34
5.4 <i>Odnosi z Evropsko unijo</i>	37
5.4.1 <i>Izguba geostrateških pozicij v vzhodni in jugovzhodni Evropi</i>	37
5.5 <i>Odnosi z ZDA</i>	40
5.6 <i>Povzetek zunanje politike</i>	43
6 Strateške prioritete vojaške doktrine RF	44
6.1 <i>Vojaška politika</i>	48
6.2 <i>Reforma ruske vojske</i>	51

6.3	Ruska vojska kot inštrument nacionalnovarnostne strategije RF	54
6.4	Profesionalizacija ruske vojske	55
6.5	Demonstracija moči s pomočjo ruske vojske	56
7	Strateške prioritete energetske politike RF.....	58
7.1	Razvoj energetskega sektorja po koncu hladne vojne.....	60
7.2	Pomembnejši mednarodni projekti na področju energetike	62
7.3	Geostrateške pozicije RF v državah Evropske Unije	63
7.4	Geostrateške pozicije RF v Srednji Aziji in na območju Kaspijskega morja.....	65
7.5	Nova nahajališča energentov.....	67
8	Verifikacija hipotez	69
9	Zaključek.....	70
10	Literatura	74

Seznam kratic

RF	Ruska federacija;
Skupnost	Skupnost neodvisnih držav;
ZDA	Združene države Amerike.
OZN	Organizacija združenih narodov
VS OZN	Varnostni svet Organizacije združenih narodov
RSFSR	Ruska Sovjetska Federativna Socialistična Republika (Rossijskaja Sovetskaja Federativnaja Socialističeskaja Respublika)
SVOP	Komisija za zunanjo in obrambno politiko (Sovet po vnešnji i oboronnoj politike)

1 Uvod

V diplomski nalogi bom obravnaval nacionalnovarnostno strategijo Ruske federacije (v nadaljevanju RF) po koncu hladne vojne. Razpad Sovjetske Zveze (v nadaljevanju SZ) je bil po mojem mnenju posledica dotedanje neuspešne nacionalnovarnostne strategije in je za RF pomenil vratolomne spremembe v njenem geostrateškem položaju. Nekdaj obkrožena s svojimi zaveznici, se je RF znašla v družbi samostojnih držav, ki so bile ravno tako notranje nestabilne, kot je bila sama. Jedrska velesila in največja država na svetu, ki se je skozi vso svojo zgodovino ukvarjala s svojim kompleksnim geostrateškim položajem in ga reševala z ekspanzijsko strategijo, se je znašla v družbeno-ekonomski krizi nepredstavljivega obsega. Zlom planskega gospodarstva in socialistične ureditve bloka, je *de facto* pomenil neuspeh nacionalnovarnostne strategije, zato menim, da je opazovanje oblikovanja te strategije po koncu hladne vojne zelo aktualno in hkrati zanimivo.

Druge nekdanje republike SZ niso imele veliko možnosti pri izbiri nacionalnovarnostne strategije, saj je geopolitična realnost in njihov geopolitični položaj determiniral njihovo izbiro. V primeru RF je bila situacija drugačna. Nekdanja svetovna velesila je imela izbiro. Sprijazniti se s statusom ene izmed množice velikih držav ali si povrniti status svetovne velesile. Glavni vprašanji diplomske naloge sta: (1) se je RF zadovoljila s statusom ene izmed velikih držav ali si je poskušala povrniti status velesile in na kakšen način je to poskusila udejanjiti ter (2) katere razpoložljive resurse je država mobilizirala, da je realizirala oziroma poskušala realizirati svoje nacionalne interese.

RF je največja država na svetu in se razteza čez dva kontinenta. Zdi se, da se revolucije in prevrati v tej pravoslavni deželi ponavljajo kot stalnica v razvoju družbe, odkar je Peter Veliki začel z svojimi revolucionarnimi potezami na začetku 18. stoletja. Po neuspelem poskusu dekabristov leta 1825 in po neuspeli revoluciji leta 1905, je majhni stranki boljševikov uspelo priti na oblast in korenito spremeniti družbo. Vendar tudi ta družbena ureditev ni trajala večno. Konec 80. let 20. stoletja je sledil propad, ki ga nihče, niti Rusi, ni pričakoval. Kljub temu menim, da je na tem mestu pomembno poudariti, da je v zgodovini Rusije mogoče opaziti uveljavljene in delujoče nacionalnovarnostne strategije, ki so bile dirigirane s strani carja. Peter Veliki je zgradil Peterburg, da bi zaostalo Rusijo povezal s svetom; Katarina II je osvojila obale Črnega morja, da bi preprečila vdore z juga. Z zavzetjem obal Tihega oceana so Rusi zapolnili

praznino in s tem odrekli ozemlje sovražnikom. Prav carji in njihova totalitarno-centralistična oblast so znali mobilizirati državne resurse in jih realizirati v takih in drugačnih dosežkih.

2 Metodološki okvir

2.1 Predmet in cilji opazovanja

Predmet opazovanja je nastanek in razvoj nacionalnovarnostne strategije RF po koncu hladne vojne. Obravnavani pojem je večplasten in se nanaša na širok spekter delovanja države, tako da bo potrebno pozornost posvetiti trem glavnim področjem delovanja instrumentov nacionalnovarnostne strategije. Glavna področja delovanja instrumentov nacionalnovarnostne strategije so: oborožene sile RF, zunanja politika RF in energetska politika RF s poudarkom na izvozu energentov. V ospredju bo predvsem način uporabe teh instrumentov v procesu uresničevanja nacionalnih interesov RF. Tri glavna področja delovanja instrumentov nacionalnovarnostne strategije imajo v diplomski nalogi osrednjo vlogo, ker lahko njihova uporaba vpliva na delovanje drugih držav in zagotovi RF poseben status in privilegije v določenih regijah in mednarodni skupnosti. Na področju treh glavnih instrumentov bom v diplomski nalogi opazoval njihov razvoj in način upravljanja. Pri oboroženih silah RF bom največ pozornosti namenil strateškim smernicam razvoja in reformiranju oboroženih sil RF¹. Pri zunanji politiki RF bom največ pozornosti namenil strateškim zunanjepolitičnim usmeritvam RF in stopnji intenzivnosti odnosov s posameznimi državami ali skupinami držav. V ospredju bo predvsem krepitev prisotnosti in geostrateških pozicij RF v nekaterih državah in regijah. Na področju energetike se bom osredotočil na glavne strateške usmeritve energetske politike RF in uporabo energetike za krepitev geostrateških pozicij.

Cilj opazovanja je določitev specifične narave in pojavnosti nacionalnovarnostne strategije RF, s pomočjo opazovanja načina uporabe instrumentov nacionalnovarnostne strategije RF.

¹ V središču pozornosti ne bo funkcija varovanja ozemlja RF, pač pa razvoj oboroženih sil, katerega namen je razširiti možnosti uporabe oboroženih sil na področju uresničevanja nacionalnih interesov. (sodelovanje v mednarodnih mirovniških operacijah, zagotavljanje prisotnosti oboroženih sil na ozemlju druge države, sodelovanje v operacijah vsiljevanja miru ...)

2.2 Hipoteze

Na podlagi poznavanja teme, prebrane literature in svojega razmišljanja, sem postavil naslednje hipoteze:

- H1: Geostrateške spremembe po koncu hladne vojne so RF prisilile, da je na novo oblikovala sodobno in pragmatično nacionalnovarnostno strategijo.
- H2: Oborožene sile RF so najpomembnejši instrument nacionalnovarnostne strategije RF po koncu hladne vojne.
- H3: Zunanja politika je najuspešnejši instrument nacionalnovarnostne strategije na področju zagotavljanja nacionalne varnosti RF.
- H4: Energetska politika igra pomembno vlogo v zunanji politiki RF.

2.3 Uporabljena metodologija

Pri pisanju diplomske naloge bom uporabljal metodo analize in interpretacije virov in literature, ki so bili napisani v zvezi z obravnavano temo. Glavni namen je doseči širše razumevanje obravnavane teme.

Veliko pozornosti bom namenil analizi primarnih virov oziroma zakonskih aktov, pri pripravi katerih je sodeloval Svet za nacionalno varnost RF, ki je pristojen za oblikovanje in izvajanje nacionalnovarnostne strategije. Najpomembnejši dokument za pripravo diplomske naloge je Koncept nacionalne varnosti RF, poleg tega bom za pridobitev konkretnjših ciljev nacionalne varnosti, obravnaval tudi Koncept zunanje politike RF in Vojaško doktrino RF. Analiza zakonskih aktov poda vpogled v strateške usmeritve politik, ki regulirajo način uporabe treh glavnih instrumentov nacionalnovarnostne strategije RF.

V diplomski nalogi ima interpretacija sekundarnih virov prav tako veliko vlogo, saj mnenja strokovnjakov pomembno doprinesejo k razumevanju obravnavane teme. Z analitično-sintetično metodo bom obravnaval tako vire ruskih kot tudi zahodnih strokovnjakov in v njihovih pogledih na obravnavano temo iskal stične točke, ki bodo nakazovale na verodostojnost tako uporabljenih informacij kot predvidevanj.

V diplomski nalogi se bom oprl na neorealistično teorijo, ki izvor moči instrumentov nacionalnovarnostne strategije išče v fizičnih, ekonomskih in političnih faktorjih, ki jih poseduje in z njimi upravlja država. Kot glavne indikatorje oziroma pokazatelje načina uporabe teh faktorjev² bom upošteval: strateške usmeritve v zunanji politiki, strateške usmeritve v energetske politiki s poudarkom na distribuciji fosilnih goriv in strateške usmeritve v vojaški politiki. Nacionalnovarnostno strategijo RF bom obravnaval kot skupni presek vseh najpomembnejših politik na področju zagotavljanja nacionalnih interesov.

2.4 Definicija glavnega pojma

2.4.1 Nacionalnovarnostna strategija

Nacionalnovarnostna strategija je kompleksen pojem in v nadaljevanju bo navedenih nekaj definicij, s katerimi želim prikazati naravo pojava in njegove osnovne značilnosti. Terry L. Deibel nacionalnovarnostno strategijo definira kot »planiranje, ki se odvija na nacionalni ravni in katerega smoter je koordinirana uporaba (utilizacija, izkoriščanje) vseh instrumentov državne moči, tako vojaške kot nevojaške, za doseganje ciljev, ki ščitijo in pomagajo uresničevati nacionalne interese«. (Deibel 1989, 2578-2581) Po njegovem mnenju gre za zelo specifično razmerje med sredstvi in cilji, močjo in cilji, zmožnostjo in namerami. Pri obravnavanem pojmu gre predvsem za izkoriščanje resursov, ki so državi na razpolago za doseganje rezultatov. Doseganje rezultatov v tem kontekstu pomeni uresničevanje opredeljenih nacionalnih interesov.

Bistvene značilnosti nacionalnovarnostne strategije po Deibelu:

- nacionalnovarnostna strategija ustvarja in upravlja instrumente (vzvode, orodja) državne moči. Instrumenti nacionalnovarnostne strategije so: diplomacija, pogajanja, prikrito delovanje, vojaška in ekonomska pomoč drugim državam, prodaja orožja, mednarodno pravo in mednarodne organizacije, trgovinska politika in gospodarski ukrepi;
- instrumenti nacionalnovarnostne strategije so oblika mobilizirane moči države, pomembno vlogo igra tudi prikaz potencialne moči;

² Na tej stopnji opazovanja so faktorji že instrumenti nacionalnovarnostne strategije oziroma mobilizirana državna moč.

- poleg ustvarjanja in oblikovanja instrumentov politike, pomembno vlogo igra organizacija, koordinacija, integracija in upravljanje le-teh³. Državniki in analitiki nacionalne varnosti so enotni v mnenju, da je zgoraj omenjena instrumentalizacija izjemno težko izvedljiva zlasti v demokratično urejenih državah, tako da izjemen pomen nosi kontinuiteta izvajanja nacionalnovarnostne strategije;
- vsakršno delovanje države je podrejeno nacionalnovarnostni strategiji;
- namen nacionalnovarnostne strategije je doseganje ciljev oziroma realizacija nacionalnih interesov. Nacionalnovarnostna strategija usmerja dejavnost državnikov, nacionalni interesi služijo kot osnovni kriterij te strategije in kot opravičilo za vsa dejanja politik;
- ena izmed nalog nacionalnovarnostne strategije je definirati nacionalne interese glede na okoliščine v mednarodnem prostoru, v katerem se narod nahaja in opredeliti potencialne zunanje grožnje. Druga naloga nacionalnovarnostne strategije je določiti cilje politik, ki same po sebi odvrčajo in branijo pred grožnjami in promovirajo nacionalne interese;
- pri določanju nacionalnih interesov in ciljev morajo strategji upoštevati tudi notranjepolitično situacijo v državi. V demokratično urejenih državah strateške cilje določajo strategji z vrha, pri tem odločanju pa sodelujejo tudi reprezentativne inštitucije. Notranjepolitično področje je pomembno tudi zaradi tega, ker determinira resurse, ki so na voljo za doseganje ciljev;
- nacionalnovarnostna strategija ni usmerjena v neživ objekt. Nacionalnovarnostna strategija je proces, ki predvideva enega ali več razumnih igralcev, ki imajo skupne ali nasprotujoče si interese;
- Deibel citira Kala Holstija, ki trdi: »Cilj državnštva so organizirana dejanja, katerih namen je spremeniti zunanje okolje na splošno ali politike in dejanja drugih držav z namenom doseči cilje, ki so si jih zadali ustvarjalci politik.« (Holsti v Deibelu 1976, 293)

³ Po mnenju Henryja Kissingerja gre za sposobnost povezovanja dislociranih elementov v vzorec in združevanja posameznih potez združene in instrumentalizirane v koherentno strategijo. (Kissinger 1979, 521)

- glede na teorijo »igre«, po kateri vsak igralec prilagaja lastno strategijo glede na pričakovana dejanja nasprotnika, je pomemben del nacionalnovarnostne strategije predvidevanje, kaj so druge države zmožne narediti in kaj želijo narediti ter ocenitev vpliva enega igralca na drugega. Na ta način države poskušajo priti do najboljšega načina, kako vplivati na obnašanje njihovega naprotnika;
- nacionalnovarnostna strategija je dejavnost načrtovanja, ki se odvija na najvišjih vladnih ravneh in zadeva zavedno koordinacijo, integracijo in uporabo vseh instrumentov državne politike (političnih, ekonomskih, vojaških, nevojaških, prikritih in neprikritih), z namenom doseganja določenih ciljev nacionalnih interesov. Posebno pozornost posveča razmerju med razpoložljivimi sredstvi in cilji ter instrumenti in cilji. Uspešnost nacionalnovarnostne strategije se kaže v vplivanju na obnašanje drugih držav ali skupin držav, ne glede na to ali so sovražne, zavezniške ali nevtralne;
- potem, ko ustvarjalci nacionalnovarnostne strategije določijo nacionalne interese, cilje nacionalnovarnostne strategije in razpoložljiva sredstva, pride na vrsto določanje kratkoročnih in dolgoročnih prioriternih interesov in ciljev. Dejstvo je, da ni nikoli dovolj instrumentov politik ali moči države, da bi dosegli vse želene cilje. Nekateri cilji zahtevajo prevelike stroške;
- sinonim za nacionalnovarnostno strategijo je *grand plan*.

Pomembno se mi zdi izpostaviti še mnenje Heikkeja, ki trdi, da se strateška kultura spopada z zelo težko nalogo. Ne samo, da mora analizirati strateški potencial in dejanja drugih držav, ki se odvijajo v kaotičnem okolju, oblikovati mora tudi svojo strategijo na podlagi pričakovanih dejanj drugih. Razumevanje strateške kulture posamezne države je kompleksno zlasti zaradi dejstva, da interakcija držav v anarhičnem mednarodnem okolju temelji na predpostavkah o nacionalnovarnostnih strategijah drugih držav. Te predpostavke pogosto ne temeljijo na obstoječih strateških potencialih določene države ali njenih dejanjih, ki jih lahko opazimo in analiziramo. Pogosto so sinteza intuicije in analize. (Heikke 2004, 4) Heikke prav tako trdi, da je koncept nacionalnovarnostne strategije veliko bolj kompleksen pojem kot konkretna geostrateška posplošitev iz časov hladne vojne. Navaja: *drive to the sea, drive to the west, Middle East oil fields*, itd.

3 Nacionalnovarnostna strategija SZ

Do leta 1985 je bila nacionalnovarnostna strategija SZ pod močnim vplivom komunistične ideologije in komunistične partije SZ, ki se je od začetka obstoja dojemala kot oblegano trdnjavo v morju sovražnega kapitalističnega imperializma. Glede na nepremostljive razlike med družbeno-političnima ureditvama, so sovjetski ideologi oziroma strategji predvidevali, da bo prišlo do oboroženega spopada med komunističnim in kapitalističnim blokom. Iz te predpostavke po mnenju Heikkeja izvira Sovjetska strateška kultura, ki je bila prepojena z militarizmom, paranojo in ekspanzionizmom. Strategji so delovali v prostoru avtoritarne in militaristične politične kulture, sovjetsko strateško kulturo je obvladovala konservativna fundamentalistična struja. (Heikke 2004, 3) Teorija o neizbežni konfrontaciji, ki je predvidevala vzajemno uničenje sovražnikov, je z razvojem jedrskega orožja izgubila veliko svoje veljave. Ostala pa je percepcija agresivnega nasprotnika, ki je zahtevala stalno dohitevanje ali prehitevanje, tako na vojaškem kot tudi na zunanjepolitičnem področju.

Kljub močni prevladi ofenzivne miselnosti v sovjetski strateški kulturi, se je v 80. letih 20. stoletja v strateškem načrtovanju uveljavila tudi defenzivna miselnost, ki je imela močan vpliv na Gorbačova. Njegov prihod na oblast je pomenil temeljno spremembo nacionalnovarnostne strategije SZ. Defenzivna miselnost je zagovarjala tezo, da bi enostransko zmanjšanje oboroženih sil privedlo do pozitivnih učinkov v mednarodni varnosti in do krepitev zaupanja med tekmeči. Pod vplivom te miselnosti naj bi po mnenju Heikkeja prišlo do zmanjševanja konvencionalnih sil SZ in strateške oborožitve, predvsem pa do spremembe percepcije sovražnika. Pod vplivom Gorbačova je SZ na vseh področjih stremela k bolj konstruktivnim in produktivnim odnosom z nekdanjimi sovražniki. (Heikke 2004, 7)

Nova usmeritev v sovjetski strateški kulturi, kljub temu ni bila glavni vzrok za zmanjšanje konvencionalnih in strateških sil konec 80. let. Po mnenju Gajdara, je bil Gorbačov primoran zmanjšati obseg oboroženih sil v Sovjetski zvezi predvsem zato, ker je v SZ zavladata resna gospodarska kriza. Glavni razlog za prevlado defenzivne miselnosti v strateškem načrtovanju in posledično za zmanjšanje napetosti, je bil torej gospodarski. Glavni problem, ki je SZ prisilil v spremembo nacionalnovarnostne strategije, je bil po mnenju Gajdara, nezmožnost odpraviti

sistemske napake planskega gospodarstva, ki so bile povezane predvsem s kmetijstvom in proizvodnjo hrane⁴. (Gajdar 2006, 120)

Pred 2. svetovno vojno SZ ni bila aktivna udeleženka v mednarodnih odnosih, saj so ji priznanje državnosti odrekle domala vse svetovne velesile. V mednarodni prostor je kot velesila, stalna članica VS OZN in ena izmed zmagovalk nad nacizmom, vstopila šele po 2. svetovni vojni. Pomemben politik, ki je skrbel za konsistentno zunanjepolitično strategijo, je bil Andrej Gromiko, ki je bil minister za zunanje zadeve kar 28 let. Kot članica VS OZN je vse do sredine osemdesetih let preprečevala, da bi ZDA, s svojimi zavezniki, v okviru OZN uresničevala svoje nacionalne interese. Nacionalnovarnostna strategija SZ na zunanjepolitičnem področju je od konca 2. svetovne vojne do leta 1985 temeljila na tekmovanju z ZDA, kar je ni omejevalo pri sklepanju kratkotrajnih zavezništev s svojimi sovražniki, če je bilo potrebno vzpostaviti ravnotežje moči znotraj komunističnega bloka. V odnosih z ZDA je šlo predvsem za tekmo v pridobivanju zaveznikov in prijateljskih režimov na vseh kontinentih v luči mesijanskega poslanstva SZ. Pomemben cilj zunanje politike je bil izvoz državne ideologije: komunizma. SZ je izdatno materialno in finančno podpirala vse države, ki so kazale sorodno politično usmerjenost in nasprotovale ZDA. Prav tako so bila izdatne pomoči deležna uporniška gibanja, ki so z oblasti želela vreči vlade, ki so bile naklonjene ZDA⁵. Glavni cilj zunanjepolitične strategije SZ je bil omejiti ameriški vpliv na vseh kontinentih in razširiti svoje območje vpliva. Ko je prišel na oblast Gorbačov, je prišlo tudi do preobrata v zunanjepolitični strategiji. Sledil je umik iz Afganistana in Vzhodne Evrope. Prenehali so finančno podpirati zaveznike na drugih kontinentih. V največji možni meri se je trudil zmanjšati zunanjo ogroženost SZ in poiskati širšo mednarodno podporo, predvsem na zahodu. V obdobju od leta 1985 do leta 1991 se je, Gorbačov kar osemkrat sestal z ameriškim predsednikom. Leta 1989 se je sestal tudi s kitajskim predsednikom komunistične

⁴ Po podatkih Gajdara je SZ že v 60. letih začela iz tujine uvažati pšenico in postajala vse bolj odvisna od tega uvoza. Ta uvoz so krili predvsem s prihodki od izvoza energentov. Po mnenju Gajdara so izrazito negativni trendi pri cenah energentov in cenah pšenice v veliki meri pripomogli k finančni krizi v SZ.

⁵ Sergej Karaganov v svojih člankih in intervjujih pogosto omenja ogromne vojaške in gospodarske vložke, ki jih je SZ vlagala v določenih regijah sveta zato, da bi si tam utrdila svoj geostrateški položaj. V nekaterih regijah je bila uspešna (Vietnam, Kuba) in je uspela pretvoriti vložke v geostrateške zmage (umik balističnih raket iz Turčije), medtem ko so bili v Afriki v veliki meri neuspešni (Egipt). Predvsem pa je dejstvo, da se je RF, kot naslednica SZ, iz teh območij po razpadu SZ brezglavo umaknila in ni uspela ohraniti pozicij v nekaterih regijah.

partije in poskusil razbremeniti rusko-kitajsko mejo, v bližini katere sta imeli obe državi nameščene oborožene sile. Odnosi med Kitajsko in SZ so se prvič po koncu 50. let otoplili.

Do leta 1956 je vojaška doktrina SZ temeljila na Leninovi tezi o neizbežnosti vojaškega spopada med kapitalizmom in socializmom. Ta teza je predvidevala obrambno vojno na ozemlju SZ in končno zmago socializma. Po letu 1956 se je spremenila percepcija o neizbežnosti spopada z Zahodom. Glede na uničevalni učinek jedrskega orožja, je postala zmaga v vojaški konfrontaciji vprašljiva. Sovjetski strategji so spremenili svoj pogled o neizbežnosti vojaškega spopada in sprejeli vojaško doktrino, ki je temeljila na jedrskem odvračanju in zmanjševanju možnosti uporabe jedrskega orožja v vojni. Vojaška doktrina SZ je predvidevala sposobnost projiciranja vojaške moči po celemu svetu in vodenje konvencionalnih vojn istočasno v Evropi in v Aziji ter bila v svoji miselnosti izrazito ofenzivna. (Heikke 2004, 5) Doktrina je predvidevala tudi jedrsko pariteto z ZDA in močan vesoljski program. (Galeotti 2006, 48) Vsa ta dejstva in dominantna zmagovalna strateška miselnost so privedla do oboroževalne tekme z ZDA, ki je trajala do leta 1985. Ta je po mnenju Gajdara v veliki meri zaslužna za zlom sovjetskega gospodarstva. »Militarizirano gospodarstvo« (Gajdar 2006, 67), ki je v nekaterih obdobjih zahtevalo tudi tretjino državnega proračuna, je v SZ »uživalo ogromno tehnično in finančno pomoč v primerjavi s civilnim sektorjem«. (Kokošin 1994, 45)

Energetika je v SZ igrala pomembno vlogo. Z energenti je SZ poganjala in razvijala svoje gospodarstvo, si zagotavljala tujo valuto in z nizkimi cenami energentov v državah svoje interesne sfere zagotavljala lojalnost. Zaradi obilice fosilnih goriv je bila SZ neodvisna, tako da jo je energetska kriza v 70. letih zaobšla. Zunanje spodbude za racionalizacijo in tehnologizacijo proizvodnje ni bilo in na tehnološkem področju je začela SZ opazno zaostajati. Prav tako so bili energenti pomembni izvozni artikel, ki je povzročil kar nekaj nelagodnosti med zavezniki v Zahodni Evropi in ZDA. Že v 70. letih je SZ postala pomemben dobavitelj zemeljskega plina za nekatere države Zahodne Evrope. Američani so opozarjali na dejstvo, da je SZ s prekinitvami v dobavi zemeljskega plina poskušala vplivati na politike njihovih potrošnikov. Kljub temu je šlo v tem primeru za obojestransko odvisnost, saj je SZ s temi sredstvi, pridobljenimi s prodajo plina, kupovala gospodarske proizvode in tehnologijo, ki jih v SZ niso znali ali niso zmogli proizvajati.

Čeprav je po mnenju Gajdarja glavne razloge za propad SZ iskati znotraj zveze same, pa ne gre prezreti vloge, ki jo je v tem propadu odigrala glavna strateška tekunica. Pomembno vlogo pri

propadu SZ so imele ZDA, ki so bile zmožne dolgotrajnega nastopanja v vlogi strateškega tekmeca SZ in ta njihova sposobnost dolgotrajnega strateškega tekmovanja na nacionalnovarnostnem področju, je bistveno siromašila sovjetsko gospodarsko sfero. (Crow 1995, 65-67) Nadalje Crow ugotavlja, da je binarna ideološka miselnost preprečevala sovjetskim oblastem, da bi dolgoročno spremenile status ZDA iz sovražnega v partnerskega in si tako odprle določene možnosti vzajemnega sodelovanja, kar bi obema stranema prineslo ogromne koristi.

V SZ je država popolnoma obvladovala oblikovanje in izvrševanje nacionalnovarnostne strategije. Pri oblikovanju nacionalnovarnostne strategije SZ je prevladovala enoznačna miselnost, ki je dajala prednost ideološkemu konstrukt in zanemarjala pragmatične aspekte, ki bi utegnili rešili prenekateri problem znotraj bloka. Ideološkemu konstrukt je bilo podrejeno delovanje celotne države oziroma bloka. SZ se je trudila ustvariti neodvisen blok v mednarodni skupnosti, v katerem je sama lahko popolnoma diktirala, opredeljevala in analizirala odnose med subjekti. Navzven je SZ delovala kot monoliten blok z nacionalnovarnostno strategijo, ki je bila umetni ideološki konstrukt in ni služila interesom članic bloka.

3.1 Dediščina SZ

Po mnenju Blackwilla ni RF od SZ podedovala ničesar, kar bi ji pomagalo hitreje postati odgovoren član mednarodne skupnosti: ni podedovala demokratičnih tradicij ali vrednot, spoštovanja človekovih pravic, pravičnih volitev, zakonodajnega in javnega nadzora državnih politik. (Blackwill 1995, 5) Kljub temu Blackwill meni, da ni nujno, da se bo RF na področju zunanje politike vrnila k svoji imperialistični preteklosti. Nasprotno meni Suzanne Crow, ki pravi, da so v vzorcu procesa odločanja o zunanji politiki RF, jasno vidne podedovane tendence in da je odločanje o zunanji politiki v parlamentu, na moč podobno tistemu v SZ. (Crow 1995, 65) Po mojem mnenju ni mogoče zaobiti dediščine in nacionalnovarnostne strategije SZ pri razpravi o nacionalnovarnostni strategiji RF v začetku devetdesetih let, saj je potrebno veliko časa, da pride do sistemskih sprememb v procesu odločanja na državni ravni. Kar nekaj časa traja, da pride do sprememb v načinu razmišljanja elit, ki sprejemajo tovrstne odločitve oziroma da se le-te zamenjajo. Obnašanje oblikovalcev nacionalnovarnostne strategije in sam sistem oblikovanja te strategije, se ne moreta spremeniti čez noč. Dejstvo je tudi, da RF razpolaga s

podobnimi izvori moči kot SZ, vendar pa tokrat v popolnoma drugačnem geopolitičnem kontekstu.

4 Koncept nacionalnovarnostne strategije RF

Dokument, v katerem so zapisana primarna stališča RF na področju zagotavljanja nacionalne varnosti in izvajanja nacionalnovarnostne strategije, je Koncept nacionalne varnosti RF, ki je bil objavljen leta 1997. V nekoliko spremenjeni obliki je stopil v veljavo 10. januarja 2000, ko je predsednik države Vladimir Putin podpisal ukaz št. 24. Dokument je sestavil Varnostni svet RF, ki je nalogo o sestavi tega dokumenta dobil že v začetku devetdesetih let, tako da se v dokumentu opredeljena stališča nanašajo na celotni časovni okvir te diplomske naloge. Vloga Varnostnega sveta RF je po mnenju Grizolda in Ferfile bistvenega pomena za nacionalnovarnostni sistem, saj je to organ, ki pripravlja predloge za zaščito najpomembnejših nacionalnih interesov. (Grizold in Ferfila 2000, 109)

RF dojema zunanjepolitično področje kot prostor dinamičnih mednarodnih odnosov. Po mnenju avtorjev dokumenta v tem prostoru prevladujeta dve različni tendenci. Prva se kaže v krepitvi gospodarskih in političnih pozicij tistih držav, ki si prizadevajo za krepitev večstranskih mehanizmov⁶ sprejemanja odločitev v mednarodnem prostoru. To tendenco RF podpira in si bo tudi v prihodnosti prizadevala za vzpostavitev večpolarnega sveta. Druga tendenca⁷ se kaže kot prizadevanje zahodnih držav, z ZDA na čelu, za vzpostavitev sistema mednarodnih odnosov, ki bi omogočal prevlado teh držav. Te države se zanašajo na enostransko reševanje problemov, kar lahko privede do uporabe sile in neupoštevanja mednarodnega prava. V sistemu mednarodnih odnosov, ki ga želijo vzpostaviti zahodne države z ZDA na čelu, prevladujejo načela tekmovanja in konkurence. Grožnje z uporabo oboroženih sil⁸ še vedno igrajo pomembno vlogo.

⁶ Tukaj imajo avtorji dokumenta v mislih predvsem mednarodne organizacije. (OZN, OVSE...)

⁷ Vladimir Grinin je podrobneje opredelil, kako RF razume to tendenco. RF gleda na to tendenco, kot na oblikovanje ekonomsko-političnih stabilnih regij, ki so deležne le pozitivnih posledic globalizacije, medtem ko ostajajo dovolj močne, da preprečujejo vdor negativnih posledic na svoje ozemlje. Pri ohranjanju tega stanja, se zanašajo zgolj na enostranske ukrepe, kar naj bi na dolgi rok povzročilo razpad mednarodnega prava, anarhijo na področju mednarodnih odnosov in tekem v oboroževanju. (Grinin 2005: 86)

⁸ Na tem mestu so kot glavni pobudnik tovrstnega ravnanja izpostavljene ZDA.

Na tem mestu je po mojem mnenju potrebno izpostaviti, kako RF vidi sebe in svojo vlogo v mednarodnih odnosih. V Konceptu nacionalne varnosti RF se opredeli kot ena izmed največjih držav na svetu, ki ne glede na svoj težek notranji položaj, s svojim ekonomskim, vojaškim in tehnološkim potencialom ter edinstvenim geostrateškim položajem, igra pomembno vlogo v mednarodnih odnosih. Avtorji dokumenta opažajo tendenco, da se mnenje in interese RF v mednarodnem prostoru ignorira in da se poskuša oslabiti položaj RF na gospodarskem, vojaškem ter drugih področjih.

Realizacija nacionalnih interesov RF na zunanje-političnem področju je odvisna predvsem od razvoja gospodarstva RF. Poleg interesov, ki so sorodni vsem državam na svetu⁹, izstopa predvsem želja po pridobitvi statusa »velike države« oziroma statusa enega izmed vplivnih polov v večpolarnem svetu. Na tem mestu je izpostavljena zunanje-politična ambicija po vzpostavitvi in razvoju posebnih odnosov z državami Skupnosti in drugimi tradicionalnimi zavezniki RF. Odnosi z bivšimi republikami SZ so izpostavljeni kot najpomembnejši.

Procesi na zunanje-političnem področju, ki ogrožajo interese RF so:

- zniževanje avtoritete vrhovnih organizacij, ki skrbijo za mednarodno varnost (OZN in OVSE);
- zniževanje političnega, gospodarskega in vojaškega vpliva RF v svetu;
- krepitev vojaško-političnih zavezništev, predvsem širitev NATA na Vzhod;
- možnost močnejše vojaške prisotnosti v bližini meja RF;
- širjenje orožja za množično uničevanje;
- slabljenje integracijskih procesov znotraj Skupnosti;
- izbruh lokaliziranega konflikta v bližini meja RF;
- demografsko nazadovanje obmejnih področij in teritorialna ekspanzija drugih držav na prazno ozemlje RF.

⁹ Stabilnost ustavnega sistema in državnih ustanov, ozemeljska celovitost, enotnosti pravnega reda ...

Avtorji dokumenta dojemajo spremembo v doktrini NATA, ki predvideva posredovanje v državah nečlanicah, kot najresnejšo zunanjo grožnjo nacionalni varnosti RF.

Avtorji dokumenta prepoznajo številne skupne interese na področju mednarodne varnosti, ki jih RF deli z drugimi državami. Sem spadajo:

- omejevanje širjenja orožja za masovno uničevanje;
- preprečevanje in regulacija regionalnih konfliktov;
- boj z mednarodnim terorizmom;
- boj proti trgovini s mamili;
- reševanje ekoloških problemov.

V 3. poglavju dokumenta Koncept nacionalne varnosti so opredeljeni nacionalni interesi RF. Področja nacionalnih interesov so razdeljena na zunanji in notranji politični prostor. Gre predvsem za krepitev ekonomskega, političnega in vojaškega področja, katerih bistvo je krepitev sposobnosti za odvrčanje realizacije interesov drugih držav in krepitev sposobnosti promocije lastnih interesov. Kot najbolj pomembna je izpostavljena integracija gospodarstva RF s svetovnim gospodarstvom. Svetovno gospodarstvo je ključnega pomena za nacionalne interese RF. Pomembno vlogo igra Skupnost, ki jo RF dojema kot izključno lastno interesno področje. To področje, kot bomo lahko videli v nadaljevanju, ima poseben pomen za RF.

4. poglavje dokumenta obravnava način zagotavljanja nacionalne varnosti RF. Osnovni cilji zagotavljanja nacionalne varnosti so opredeljeni že v 3. poglavju tega dokumenta in so usmerjeni tako na zunanji kot tudi na notranji politični prostor, tako da je tudi zagotavljanje nacionalne varnosti usmerjeno na ti dve področji. Velik poudarek v tem poglavju je na gospodarskih ukrepih, kar je glede na opredelitev ekonomskega področja kot najpomembnejšega, tudi logično. Zagotavljanje nacionalne varnosti na mednarodnem gospodarskem področju se vrši z ukrepi, ki zagotavljajo nemoteno integracijo ruskega gospodarstva v mednarodni prostor, širitev trgov za ruske proizvode, oblikovanje enotnega gospodarskega prostora s članicami Skupnosti, zaščito ruskih proizvajalcev, zmanjševanje zadolženosti RF in omejevanje dostopa do energetskih virov za tuja podjetja. V notranjepolitičnem prostoru je za uresničevanje nacionalnih interesov

pomembna krepitev državnega nadzora v gospodarstvu, ki je usmerjen v odpravljanje težav povezanih z gospodarsko tranzicijo. Poudarjena je vloga vladnih institucij, ki regulirajo tuje finančne investicije in omejujejo dostop tujim podjetjem do strateško pomembnih nahajališč rudnin, transportne in komunikacijske infrastrukture. Koncept predvideva učinkovito vladno regulacijo gospodarskega prostora, katerega glavni namen je vzpostaviti socialno odgovorno gospodarstvo, ki temelji na znanju. Velik pomen ima percepcija, da je država tista, ki ima pomembno vlogo pri regulaciji gospodarskega prostora. Pomembno vlogo ima država tudi kot investitor, ki naj bi z investicijami skrbel za uravnoteženo prestrukturiranje gospodarstva, ki bi temeljilo na znanju in sodobnih tehnologijah.

Pomembno vlogo igra tehnologija, predvsem v povezavi z vojaško industrijo, kjer je poudarek na hitrejšem prenosu tehnologij v civilno rabo in spodbujanju zasebnega kapitala, da bi sodeloval pri razvoju. Koncept predvideva strogo delitev vej oblasti, ki bo v prihodnosti omogočala oziroma zagotavljala ekonomsko, pravno in socialno stabilnost, kar pomeni večanje moči RF.

V obravnavanem dokumentu je jasno izražena osnovna predpostavka nacionalnovarnostne strategije, ki se glasi: da bi se posameznik, družba in država lahko razvijali, mora RF še naprej utrjevati demokracijo znotraj države in se vključevati v globalne integracije. RF pojmuje demokracijo in integracijo v svetovno gospodarstvo kot glaven način za uspešen razvoj in obstoj družbe. Potrebno pa je poudariti, da avtorji dokumenta pojmujejo močno državo kot zagotovilo za doseganje osnovnih pogojev¹⁰ za razvoj posameznika, družbe in države. Torej močna država zaseda osrednje mesto v nacionalnovarnostnem sistemu.

V dokumentu je velik poudarek na ekonomskem vidiku nacionalnih interesov države in avtorji priznavajo, da gospodarstvo države igra bistveno vlogo pri zagotavljanju njene nacionalne varnosti. To dejstvo potrjuje, da se avtorji dokumenta dobro zavedajo pomena gospodarstva pri zagotavljanju nacionalne varnosti sodobne države v obdobju po hladni vojni, ko je gospodarska moč znotraj nacionalne varnosti zamenjala vojaško.

Do neke mere se je ohranila tradicionalna percepcija ZDA, kot nasprotnika v mednarodni areni, ki s silo rešuje varnostne zagate. Dejstvo, da RF dojema ZDA kot dominantnega igralca (svetovnega hegemon), ki se poslužuje nelegitimnih načinov razreševanja mednarodnih

¹⁰ Vladavina prava, demokracija, delitev oblasti, ekonomska in socialna stabilnost...

varnostnih vprašanj, je zelo pomembno, saj RF drži na poziciji, ki je nasprotna ZDA. RF te pozicije ne zaseda kot posamezna država, temveč vseskozi izpostavlja, da je le ena izmed držav, ki zavzemajo to pozicijo. Za tem stališčem stoji spoznanje, da RF ne zmore in tudi noče znova nastopiti kot edini nasprotnik ZDA.

Glavne točke dokumenta:

- izpostavljen gospodarski aspekt nacionalne varnosti;
- močna država zaseda osrednje mesto v nacionalnovarnostnem sistemu;
- antagonistična vloga ZDA, ki se zanaša na nasilno regulacijo mednarodnih odnosov;
- RF dojema samo sebe kot eno izmed antagonističnih držav v novem nastajajočem sistemu mednarodnih odnosov.

5 Zunanja politika RF

5.1 Strateške prioritete zunanje politike RF

Nacionalnovarnostno strategijo na področju zunanje politike ureja dokument Koncept zunanje politike, ki ga je predsednik RF Vladimir Putin podpisal leta 2000. Dokument predstavlja nadaljevanje oziroma razvoj stališč, ki so bila deloma opredeljena že leta 1993, tako da je pomembna podlaga za diplomsko nalogo, saj se njegova vsebina v celoti nanaša na njen obravnavani časovni okvir. Avtorji obravnavanega dokumenta pojmujejo zunanjo politiko kot pojem, sestavljen iz dveh komponent: mednarodne varnosti in mednarodnega gospodarstva.

Glavni cilj obravnavanega dokumenta je zaščita nacionalnih interesov v zunanjepolitičnem prostoru med katere spadajo:

- oblikovanje mednarodnega okolja, ki bo RF omogočal zagotavljanje lastne varnosti, ohranjanje neodvisnosti in teritorialne celovitosti, pridobitev trdne in avtoritativne pozicije v odnosih do drugih držav, ki bo posledično omogočala gospodarski, politični in intelektualni razvoj RF;

- vplivanje na svetovne procese, s ciljem oblikovanja stabilnega, pravičnega in demokratičnega svetovnega reda, ki bo zgrajen na temeljih obče sprejetih norm mednarodnega prava in na ciljih ter principih ustanovne listine OZN;
- oblikovanje mednarodnih pogojev, ki bodo omogočali postopen razvoj gospodarstva, zvišanje življenjskih pogojev in konsolidacijo demokratičnih vrednot v Rusiji;
- oblikovanje dobrososedskih odnosov z obmejnimi državami;
- zagotavljanje varnosti državljanom RF, ki živijo v tujini¹¹;
- izboljševanje javne podobe RF in promocija ruske kulture in jezika v tujini.

RF je v dokumentu izrazila močno željo po spremembi starega sistema mednarodnih odnosov, v katerem s konstantno grožnjo uporabe sile, dominirajo ZDA in rešujejo varnostne probleme brez soglasja v VS OZN. V tej vlogi ZDA nastopajo tudi kot glavni protagonist pri neupoštevanju nacionalnih interesov RF v mednarodni skupnosti. V dokumentu se zavzemajo za krepitev vloge OZN in Varnostnega sveta OZN ter obsojajo reševanje varnostnih dilem brez soglasja stalnih članic. RF v tem kontekstu vidi OZN kot instrument svoje moči, s pomočjo katerega lahko legitimno vpliva na dogodke v mednarodni javnosti. Vsakič, ko država ali skupina držav zaobide OZN in ravna brez soglasja ali resolucije, pomeni, da so zaobšli nacionalne interese RF in vsakršno slabljenje OZN bi pomenilo zmanjšanje moči RF kot stalne članice Varnostnega sveta OZN.

Dokument predvideva vzpostavitev večpolarnega sistema mednarodnih odnosov, v katerem naj bi RF zasedla eno izmed ključnih pozicij, kar ji omogoča nezanemarljiv potencial na vseh pomembnejših področjih in dejstvo, da je stalna članica v Varnostnem svetu OZN. Avtorji dokumenta se zavedajo, da so po koncu hladne vojne vodilno vlogo v mednarodnih odnosih prevzeli gospodarski, komunikacijski, informacijski in znanstveni faktorji, ki so oboroženim silam odvzeli pomembno vlogo. Kljub temu, da se je grožnja uporabe oboroženih sil, po mnenju avtorjev, znatno zmanjšala, še vedno obstaja. Avtorji dokumenta priznavajo, da so pretok kapitala, informacijske komunikacije in poglobljanje ter raznolikost ekonomskih odnosov naredili

¹¹ Na tem mestu imajo avtorji v mislih rusko-govoreče manjšine, ki so po razpadu SZ ostale v nekdanjih republikah SZ in ne živijo na ozemlju RF.

države vzajemno odvisne na globalni ravni. Avtorji dokumenta se zavedajo, da je RF del mednarodne javnosti in posledično močno odvisna od procesov v mednarodni skupnosti.

Interesi RF, ki se z interesi drugih držav ne izključujejo, so:

- globalizacija svetovnega gospodarstva, ki nudi številne možnosti razvoja gospodarstva. Za države, ki imajo svoje ekonomske sisteme oslabiljene, lahko pomeni nevarnosti kot so finančne krize in odvisnost gospodarskega in komunikacijskega sistema od dejavnikov iz tujine;
- krepitev vloge mednarodnih inštitucij in mehanizmov, ki regulirajo svetovno gospodarstvo v pogojih vzajemne odvisnosti. Eden izmed glavnih interesov RF je polnopravno in enakovredno sodelovanje pri razvoju globalnega gospodarsko-finančnega sistema;
- razvoj regionalne in subregionalne integracije v Evropi, Aziji in Južni Ameriki. Po mnenju avtorjev dokumenta dobivajo integracijska združenja vedno bolj pomembno vlogo na področju mednarodne varnosti in ohranjanja miru. Suverena država ima glavno vlogo v integracijskih procesih in slabitev njene vloge s strani militarističnih, nacionalističnih ali separatističnih skupin, škodljivo vpliva na njeno suverenost. To povzroči, da država postane ranljiva za vmešavanje drugih držav v njene notranje zadeve;
- neširjenje orožja za množično uničevanje, saj le ta predstavlja grožnjo nacionalni varnosti vseh držav. Resna grožnja so tudi ne regulirani lokalni oboroženi spopadi, veliko grožnjo mednarodni varnosti predstavlja mednarodni terorizem, transnacionalni organizirani kriminal in trgovina z mamili ter orožjem.

Temelj zunanje politike RF je politika, ki deluje na osnovi recipročnega pragmatizma, je transparentna ter upošteva upravičene in zakonske interese drugih držav. Poglavitna lastnost ruske zunanje politike je uravnoteženost, kar je pogojeno s kompleksnim evropsko-azijskim geostrateškim položajem, ki od RF terja uravnoteženo večsmernost njenih prizadevanj v zunanji politiki.

Uspešnost zunanje politike RF je odvisna od razumnega ravnotežja med zastavljenimi cilji in dejanskimi možnostmi doseganja teh ciljev. Uporaba politično-diplomatskih, gospodarskih, finančnih in drugih sredstev mora biti sorazmerna z njenimi učinki oziroma pomembnostjo za nacionalne interese RF, pri čemer mora vpletenost v mednarodnih zadevah služiti krejitvi pozicije RF v mednarodnem prostoru. Sodobna dinamika zahteva poviševanje učinkovitosti političnih, pravnih, gospodarskih in drugih inštrumentov, katerih namen je zaščititi suverenost in gospodarstvo RF.

RF se zavzema za stabilen sistem mednarodnih odnosov, ki temeljijo na principih enakopravnosti, vzajemnega spoštovanja in obojestransko ugodnega sodelovanja, saj lahko le ti principi zagotovijo varnost vsakega subjekta na političnem, vojaškem, gospodarskem in humanitarnem področju. Kot glavni center reguliranja mednarodnih odnosov se v obravnavanem dokumentu navaja OZN in v okviru te organizacije delujoč Varnostni svet. RF se zavzema za povečanje učinkovitosti delovanja Varnostnega sveta in pospeševanje pri sprejemanju odločitev ter delovanju, vendar morajo biti vse reforme sprejete s popolnim soglasjem obstoječih stalnih članic Varnostnega sveta. Druga pomembna platforma delovanja zunanje politike RF je združenje osmih najbolj razvitih držav sveta, v krogu katerih se bo RF trudila širiti sodelovanje.

RF se bo tudi v prihodnosti zavzemala za zniževanje vloge sile pri reševanju sporov v mednarodnih odnosih, krepitev strateške in regionalne stabilnosti, izpolnjevanje dogovorov o omejevanju oboroževanja in za sodelovanje pri novih dogovorih o omejevanju oboroževanja ter bo spoštovala dogovor o protiraketni zaščiti sklenjen leta 1971, ki je temeljni kamen strateške stabilnosti. V primeru kršenja te pogodbe bo RF primorana izvesti adekvatne ukrepe za ohranitev strateškega ravnotežja. Tudi v prihodnosti je pripravljena zmanjševati svojo nakopičeno jedrsko oborožitev v okviru obojestranskega dogovora z ZDA ali v okviru večstranskega dogovora z drugimi jedrskimi državami. Prav tako se RF zavzema za vzpostavitev globalnega sistema za nadzor širjenja raket in raketnih tehnologij.

RF obravnava uporabo mednarodnih mirovniških enot kot enega pomembnejših mehanizmov zunanje politike, ki omogoča regulacijo konfliktov in se zavzema za nadaljnjo formiranje pravnega okvirja, ki bo v okviru ustavne listine OZN dovoljeval delovanje teh enot. V podporo učinkovitejšemu in hitrejšemu odzivanju na varnostne krize, je RF pripravljena aktivno pomagati v akcijah, ki jih koordinira OZN, saj ima le OZN legitimna pooblastila za uporabo sile pri

zagotavljanju miru. Koncepta »humanitarne intervencije« in »omejene suverenosti« RF obravnava kot poskuse obiti avtoriteto OZN oziroma Varnostnega sveta in si zagotoviti legitimnost enostranskim dejanjem.

Ena izmed najpomembnejših nalog ruske zunanje politike je boj z mednarodnim terorizmom, ki ogroža stabilnost posameznih držav oziroma celotnih regij.

Glavna naloga ruske zunanje politike na gospodarskem področju je integracija ruskega gospodarstva v dinamično globalizirano gospodarstvo. Ker je RF močno odvisna od mednarodnega gospodarstva, se mora rusko gospodarstvo prilagoditi, da bo sposobno odgovoriti na izzive dinamičnega mednarodnega gospodarskega okolja.

5.2 Zunanja politika RF

Zunanja politika RF se je začela oblikovati že konec 80. let, saj je imelo republiško zunanje ministrstvo RSFSR, po mnenju Rurikova, znotraj SZ zgolj protokolarno in pomožno oziroma logistično vlogo. Zunanjemu ministrstvu RSFSR je bilo dovoljeno vzdrževati zgolj marginalne odnose s drugimi sovjetskimi republikami, o odnosih RSFSR z državami zunaj bloka skoraj ne moremo govoriti. Dejstvo je, da se je RF v svoji zunanji politiki v tem času že začela odpovedovati strategiji mednarodne solidarnosti z državami podobne ideološke orientacije. Prenehali so z vojaško in ekonomsko pomočjo nekdanjim zaveznikom ter napovedali, da želijo z njimi ohraniti normalne odnose, brez »posebnih političnih intimnosti«. (Rurikov 1994, 138) Popolnoma so opustili prakso SZ in poskušali postati odgovorna članica mednarodne skupnosti¹². Do leta 1993 je imel na zunanjepolitično strategijo močan vpliv nov način razmišljanja, ki ga je s pomočjo Mihaila Gorbačova v rusko zunanjo politiko vpeljal Edvard Ševarnadze. (Mandelbaum 23, 1998)

Po razpadu SZ so si ruske politične elite na področju zunanje politike z veliko mero soglasja zadale nove cilje: uveljaviti se kot nova demokratična država v mednarodnem okolju, zagotoviti si legitimnost v mednarodnem prostoru in uveljaviti svoj položaj kot edina naslednica SZ. (Clesse in Žurkin 1997, 4) Glede na izjave novega zunanjšega ministra Kozireva¹³ je bila ena izmed

¹² Prenehali so s podporo odpadniških režimov, sodelovali pri embargih Iraka in Libije...

¹³ Kozirjev je bil minister za zunanje zadeve od 1991 do 1996.

glavnih ambicij RF, vrnitev v Evropo in vzpostavitev dobrih odnosov z NATO. Ruska politična elita se je pri diskusiji, kako doseči te cilje, razdelila na dva tabora. „Mednarodniki“ (k tej skupini štejejo tudi takratnega zunanjega ministra Kozirjeva) so zagovarjali bolj pasivno in izolacionistično zunanjepolitično strategijo RF. To je vključevalo nevmešavanje v notranje zadeve nekdanjih republik SZ in pozive k pogajanjem, zmernosti in solidarnosti z zunanjo politiko ZDA, ko so nastopile krize v mednarodnih odnosih¹⁴. Njihovi nasprotniki „Državniki“ so zagovarjali bolj aktivno obrambo ruskih nacionalnih interesov v mednarodni skupnosti. Zavzemali so se za jedrsko razorožitev nekdanjih republik SZ, intenzivno zaščito ruskih državljanov živečih v nekdanjih republikah SZ in za razreševanje sporov o meji s sosedi. (Mandelbaum 24, 1998) Edina strategija, ki bi pripeljala do uresničitve teh ciljev, pa je po mnenju Clessa in Žurkina, bila navezava delovnih odnosov z demokratičnimi industrijskimi državami in integracija ruskega gospodarstva v svetovno gospodarstvo. Že 1990 se je na novem ministrstvu za zunanje zadeve RF začela živahna dejavnost navezovanja prijateljskih odnosov z drugimi državami. Na področju mednarodnih odnosov z nekdanjimi republikami SZ, pa se je RF odpovedala nekdanjemu totalitarnemu in imperialističnemu odnosu, ki so ga bile sovjetske republike vajene iz Moskve. (Clesse in Žurkin 1997, 105) Po mojem mnenju to ni bila prostovoljna odločitev, pač pa posledica globoke gospodarske in politične krize v RF.

Ministrovanje Kozirjeva je med leti 1991 in 1993 zaznamovala njegova proevropska drža in zunanja politika, ki je bila močno naklonjena interesom ZDA¹⁵. Med leti 1994 in 1996 se je pod njegovim vodstvom okrepila kritika širjenja NATA na vzhod in reševanja balkanske krize. Navkljub kritikam iz ZDA so nadaljevali svoje odnose z Iranom. Po mnenju Arbatova so njegovo ministromanje zaznamovale štiri večje napake. Prva je bila v tem, da avtorji prvega zunanjepolitičnega koncepta niso znali definirati in pravilno ovrednotiti nacionalnih interesov in prioritet RF. Druga napaka je bila v tem, da so vse preveč pozornosti namenjali odnosom z ZDA in Zahodno Evropo, medtem ko so odnose s bivšimi republikami SZ in s drugimi regijami zanemarjali. Prav tako so delovanje zunanjega ministrstva RF v prvih letih zaznamovale nepovezanost in kontradiktornost. Po mnenju Arbatova niso posvetili dovolj pozornosti analizi

¹⁴ Krize v devetdesetih letih v Baltskih državah, Bosni in Hercegovini ter Pridnesterski republiki.

¹⁵ Mnogi strokovnjaki to naklonjenost interesom ZDA povezujejo s pomočjo, ki jo je RF potrebovala pri mednarodnem priznanju njenih meja in pri jedrskem razoroževanju Ukrajine, Belorusije in Kazahstana.

zunanje politike in v proces odločanja niso vključili akademske skupnosti, parlamenta in javnosti. (Arbatov 1994, 13-21)

Leta 1996 je vodenje zunanje politike RF prevzel Jevgenij Primakov. Začetek njegovega ministrovanja je za zunanjo politiko RF pomenilo pomemben preobrat, ki je bil v sozvočju z javnim mnenjem. 61% Rusov je bilo prepričanih, da ZDA izkoriščajo trenutno šibkost RF in nameravajo nekdanjo velesilo spremeniti v drugorazredno državo in izvoznico surovin brez pomembnejšega vpliva v mednarodni skupnosti. (Mandelbaum 1998, 30) V javnosti je močno prevladovalo mnenje, da mednarodna skupnost ignorira stališča ruske vlade in da so interesi RF, pri reševanju pomembnih varnostnih vprašanj v mednarodni skupnosti, zapostavljeni. Primakov je začel z novo zunanjepolitično strategijo »večpolarnosti«. Ta strategija je v prihodnosti predvidevala vzpostavitev novega sistema mednarodnih odnosov, ki bi temeljil na večsmernostnih zunanjih politikah več svetovnih centrov. Ti centri bi si bili po moči enakovredni in to naj bi zagotavljalo večjo demokratičnost in večjo mero uravnoveženega uresničevanja interesov vseh teh centrov v mednarodnem prostoru. Enakost teh centrov v moči naj bi tudi omogočala delovanje globalnega kolektivnega sistema varnosti in vladavine prava v mednarodnih odnosih. V tem kontekstu bi po mnenju ruskih strategov OZN in VS OZN dobila realno funkcionalno vlogo v regulaciji mednarodnih odnosov. Med te svetovne centre moči naj bi s svojimi interesnimi sferami spadali: RF, ZDA, Evropska unija, Kitajska, Indija in Brazilija. Načelo večpolarne ureditve sveta je postalo temelj nacionalnovarnostne strategije RF in zunanjepolitične strategije, ki ga ruske oblasti poskušajo uveljaviti do danes. V kontekstu interesnih sfer, ki jih vsak center nujno potrebuje, je Primakov dal več poudarka na odnose z bivšimi republikami SZ (Baranovski 1997, 120) in izpostavil težnjo RF po nadaljnji integraciji z državami Skupnosti. To dejstvo je bilo skladno z željami arhitektov zunanje politike RF, ki so si pridobitev statusa lokalne velesile kot cilj zastavili že leta 1993. Od razpada SZ naprej je RF Skupnost pojmovala kot svojo najpomembnejšo interesno sfero.

Po mnenju Vadima Koronenka je bila zunanja politika v času vladanja Borisa Jelcina usmerjena v umestitev RF v mednarodni prostor po hladni vojni. Ena glavnih prioritet zunanje politike je bila gradnja in vzdrževanje strateških odnosov s zahodom in kljub »večpolarni« zunanjepolitični strategiji, je bilo največ pozornosti namenjene odnosom s zahodom (Koronenko, 2008, 45).

S prihodom Vladimirja Putina se zunanja politika RF ni bistveno spremenila. Za razliko od njegovega predhodnika ji je posvetil več pozornosti¹⁶, kar se je odražalo v velikem številu njegovih sestankov s tujimi državniki. Prevladal je občutek, da je RF zasedla mesto v mednarodni skupnosti, ki je primerno njeni velikosti in zgodovinski pomembnosti. RF ni več potrebovala zunanje gospodarske pomoči ter nasvetov, odpravila je svoj zunanji trgovinski dolg¹⁷. Zunanja politika je utirala pot ruskemu gospodarstvu, ki si je opomoglo od avgustovske krize. Po mnenju strokovnjakov je bila Putinova zunanjepolitična strategija bolj pragmatična in agresivna v primerjavi s zunanjepolitično strategijo Jelcina. V času predsedovanja Vladimirja Putina je bilo opaziti, da je delovanje RF na mednarodnem področju bolj konsistentno in v skladu s strateškimi smernicami. To se je lahko opazilo predvsem v suverenih odzivih RF na aktualne varnostne probleme. Ostro so nasprotovali, da bi mejne države RF postale članice NATO, kljub temu je RF močno podprla ameriško vojno proti terorizmu.

RF je največja država na svetu in njen geostrateški položaj je kompleksen. V Konceptu zunanje politike RF je to upoštevano in zato so prioritete zunanje politike opredeljene glede na regijo. Na prvem mestu se nahaja Skupnost neodvisnih držav.

5.2.1 Odnosi RF s Skupnostjo neodvisnih držav

Po mnenju Hasbulatova je »Skupnost skupina držav, ki so se združile zaradi položaja, v katerem so se znašle po razpadu SZ. Skupnost ne obstaja zaradi želje njenih članic po njenem obstoju, pač pa zaradi dejstva, da se ne morejo ločiti.« (Hasbulatov 1994, 169) Po mnenju Hasbulatova so osnovni razlogi za ustanovitev skupnosti: »gospodarske vezi, ki so se glede na geografsko lego, podnebje in demografske faktorje med republikami razvijale in oblikovale sedemdeset let in so tako tvorile enoten gospodarski prostor ter niso smele biti pretrgane tako hitro.« (Hasbulatov 1994, 169) Zaradi specifičnosti gospodarskega sistema v SZ so novo nastale države podedovale

¹⁶ Strokovnjaki opažajo, da je Vladimir Putin v času svojih mandatov veliko pogosteje obiskoval tuje države kot njegov predhodnik. V prvem letu svojega prvega mandata je obiskal vse večje Evropske države, Kitajsko, Indijo, Kanado, Južno Korejo, Vietnam, Severno Korejo, prav tako pa se je udeležil vseh srečanj G8 in se dvakrat srečal s generalnim sekretarjem NATO.

¹⁷ RF je do leta 2009 znižala svojo zunanjo zadolženost na približno 10% BDP. Pri tem je potrebno upoštevati dejstvo, da je iz avgustovske finančne krize leta 1998 izšla kot ena najbolj zadolženih držav na svetu. Zunanja zadolženost je predstavljala več kot 100% BDP. Poleg poplačila večine zunanjih dolgov, je RF ustanovila stabilizacijski finančni sklad, kamor so se stekala presežna proračunska sredstva, ki so izvirala predvsem iz prodaje energentov drugim državam. (Možajskov 2006, 1)

enoten sistem železnic in preskrbe z energenti, prenekatero podjetje v Rusiji pa je bilo odvisno od rezervnih delov, ki so se izdelovali v zdaj drugi državi. Po mnenju Hasbulatova je bila RF, kot največja članica Skupnosti, odvisna od ostalih držav v Skupnosti, nenadna prekinitvev teh odnosov bi zato zahtevala prevelike finančne vložke in povzročila prevelik destabilizacijski učinek v gospodarstvu RF.

Osnovni cilji, ki so si jih zadale države ustanoviteljice, so bili:

- pospeševanje sodelovanja na področju gospodarstva, kulture in politike;
- lajšanje gospodarskih posledic razpada enotnega gospodarskega prostora SZ;
- ustanovitev enotne gospodarske unije;¹⁸
- mirno reševanje sporov in preprečevanje konfliktov med državami Skupnosti.

Skupnost se je od svojega ranega začetka ukvarjala s pretežno notranjimi problemi in ni bila sposobna delovati navzven. Nikoli ni postala homogen političen blok, kakršnega so želeli vzpostaviti v RF. Manjše države so se bale ponovne centralizacije politične in vojaške moči v Moskvi in to je v nedogled odlagalo rešitev vprašanja glede skupnih oboroženih sil in skupne valute. Po mnenju Baranovskega so že ideje za vzpostavitev ohlapne konfederacije, vzbujale strah in sumničenja v njenih članicah. (SIPRI 2005, 257) Ta strah se je odražal tudi v dejstvu, da je Ukrajina stremela le k pridruženemu članstvu v določenih strukturah organizacije. Po mnenju Hasbulatova bi bila v prihodnosti najbolj gospodarsko logična pot skupnosti pot ekonomske integracije, vendar so bile pragmatične rešitve »torpedirane s strani novo izvoljenih demokratičnih voditeljev z drugačnimi političnimi ambicijami«. (Hasbulatov 1994, 170) Tudi po mnenju Ferfile in Grizolda je zamisli o Skupnosti manjkalo »gospodarskega lepila«. (Grizold in Ferfila 2000, 46) Leta 1994 so ustanovili Naddržavno ekonomsko komisijo, ki naj bi pomagala nadalje pospešiti gospodarsko sodelovanje med državami, vendar po mnenju Baranovskega še zdaleč ni dosegla svojega glavnega namena. Države so na področju meddržavnega gospodarskega sodelovanja še vedno več pozornosti namenjale dvostranskim dogovorom in na ta način zmanjševale vpliv Skupnosti.

¹⁸ Isti cilj je v Konceptu opredeljen kot eden izmed najpomembnejših zunanjepolitičnih ciljev.

RF je imela v obdobju po razpadu SZ in do 1. mandata Vladimirja Putina, na področju odnosov s Skupnostjo, eno prevladujočo strategijo. Karaganov in Tretjakov sta jo poimenovala »postimperialistična integracijska smer«. V ospredju te strategije so bile težnje po krepitvi vloge organizacije Skupnosti in struktur, ki zagotavljajo stabilnost in varnost v regiji. (Karaganov in Tretjakov 2002, 136-139) Cilj te strategije je bil, zagotoviti RF osrednjo vlogo v Skupnosti, kar pa je bilo v nasprotju z interesi posameznih držav, saj so po mnenju Penttija pri odločanju v Skupnosti prevladovali individualistični interesi posameznih držav in tako onemogočali globljo integracijo. (Pentti 1999, 78) To strategijo RF so podpirale mnoge zahodne države, ki so si v RF želele močan stabilizacijski element v nestabilni regiji. Dominantna vloga v Skupnosti bi RF zagotovila prevlado in kontrolo na območju, ki ga je obvladovala SZ. Kljub konsistentni strategiji RF ni uresničila svojih strateških ciljev v Skupnosti in po mnenju Nortova so to preprečile lokalne politične elite, ki so z razpadom SZ prišle na oblast v državah Skupnosti. Leta 2005 je iz skupnosti izstopila druga najpomembnejša članica Ukrajina, prav tako se je od organizacije oddaljila Gruzija.

V 1. Putinovem mandatu je v zunanji politiki RF prevladal pragmatičen pogled na odnose z državami Skupnosti. (Rumer 2007, 25) Za razliko od Jelcina, ki si je želel politične integracije z državami Skupnosti, je Skupnost za Putina pomenila breme. Na področju distribucije energentov se je RF odločila, da bo optimizirala svoj odnos z odjemalci na postsovjetskem prostoru. Po mojem mnenju so v ruski politiki prišli do spoznanja, da lahko iz energetske odvisnosti teh držav iztržijo več kot le dobre sosedske odnose. RF ni uspelo spraviti bivših sovjetskih republik pod rusko okrilje, ki bi preprečevalo prodor vpliva tujih držav na področje, ki ga je RF pojmovala kot lastno interesno sfero. Razočaranje nad delom in dosežki organizacije je izrazil tudi Vladimir Putin, ki je v medijih leta 2005 izjavil, da pričakuje, da bo prišlo do slabljenja kohezivnosti in vloge organizacije.

Kot najbolj očitne neuspehe v začetni fazi delovanja Skupnosti, strokovnjaki navajajo neuspeh uvedbe enotne valute kot skupnega plačilnega sredstva znotraj Skupnosti in skupnih oboroženih sil. K temu lahko naštejemo še številna nesoglasja glede ruskih vojaških objektov, ki so ostali na ozemljih zdaj neodvisnih držav. Po mnenju Baranovskega dokumenti, ki so jih članice podpisale z namenom poglobljanja integracije, nikoli niso dosegli ciljev predvsem zaradi različnih interesov članic. Besede v dokumentih so ostale mrtve črke na papirju, članice so se zatekale k

dvostranskim dogovorom, pogosto brez udeležbe RF. Konec devetdesetih let naj bi številni krogi v ruski politiki opustili upanje na integracijo z ostalimi članicami. (SIPRI 1997, 120)

5.2.2 Sodelovanje z državami Skupnosti na vojaškem področju

Sodelovanje držav Skupnosti na vojaškem področju koordinira Svet obrambnih ministrov, ki je del izvršilnega organa Skupnosti. Telo je bilo oblikovano leta 1992, status opazovalk imajo Ukrajina, Turkmenistan in Moldavija.

Skupne oborožene sile Skupnosti, za vzpostavitev katerih si je močno prizadevala RF v začetku devetdesetih let, bi za RF pomenilo rešitev kar nekaj problemov. Ne bi bilo potrebno umikati ostankov Sovjetske armade na ozemlje RF in graditi nove infrastrukture, ki je bila potrebna za namestitve teh enot na ozemlju RF. Vojaška prisotnost RF v državah članicah Skupnosti bi pomenila ohranitev določenega političnega vpliva v teh državah in nudila zaščito nekaterih interesov RF. Leta 1992 so nekatere članice Skupnosti podpisale Deklaracijo o kolektivni varnosti¹⁹, ki se v tistem obdobju ni razvila v trdnejše zavezništvo²⁰. Z dogovorom so bile znatno olajšane nekatere logistične težave, ki so nastale z razpadom SZ. Kljub prizadevanjem diplomacije RF po vzpostavitvi skupnih oboroženih sil, ta prizadevanja niso prinesla zelenih rezultatov. Odpor v nekdanjih republikah SZ je bil premočan in republike so nemudoma začele ustanavljati svoje oborožene sile²¹. Svojo vojaško prisotnost si je RF v nekaterih državah zagotovila z dvostranskimi dogovori. Glede sodelovanja na vojaškem področju je RF imela uspeh predvsem v dvostranskem vojaškem sodelovanju z Belorusijo²² s katero redno izvaja skupne vojaške vaje.

¹⁹ Leta 1992 so sporazum podpisale Armenija, Kazahstan, Kirgizija, Rusija, Tadžikistan in Uzbekistan. Leto pozneje so sporazum podpisale še Azerbajdžan, Belorusija in Gruzija. Leta 1999 so veljavnost sporazuma podaljšale vse države z izjemo Azerbajdžana, Gruzije in Uzbekistana. Uzbekistan se je v istem letu pridružil organizaciji GUAM, vendar je leta 2006 iz te organizacije izstopil in se leta 2006 ponovno pridružil skupini podpisnic sporazuma.

²⁰ V obdobju od 1990 do 1993 je bilo v medijih moč zaslediti kar nekaj ambicij visokih uradnikov po vzpostavitvi vojaškega bloka Skupnosti po vzoru NATO. (Pentti 1999: 80)

²¹ Države podpisnice se niso mogle sporazumeti o upravljanju in poveljevanju konvencionalnim oboroženim silam, medtem, ko so na področju strateških sil dosegle visoko raven soglasja.

²² Po mnenju Martinsena je RF najbolj poglobila vojaško in gospodarsko sodelovanje z Belorusijo in jo spremenila v lastno vojaško izpostavo. To naj bi naredila predvsem z številnimi finančnimi injekcijami, katerim je pogosto sledil naslednji korak na področju vojaške integracije. (Martinsen 2002: 10)

Uspešen aspekt vojaškega sodelovanja Skupnosti so bile zagotovo Združene mirovniške sile, ki so začele delovati leta 1993. Združene mirovniške sile so posredovale v konfliktih v nekdanjih republikah SZ in bistveno pripomogle k omejevanju in razreševanju le-teh. Potrebno je izpostaviti dejstvo, da so veliko večino osebja teh sil predstavljali državljani RF in da je največji finančni zalogaj operacij nosila RF. Mirovniške sile so bile zagotovo pomembne za zagotavljanje prisotnosti RF v mnogih drugih državah.

5.2.3 RF in Ukrajina

Kljub skupni zgodovini, istemu etničnemu izvoru, sorodnima jezikoma in 17% deležu ruske manjšine, ki še danes živi v Ukrajini, sta se državi po razpadu SZ popolnoma ločili. Takoj po razpadu SZ je bila po mnenju Neversa, Ukrajina tista, ki si je v večji meri prizadevala za popolno samostojnost od RF. V okviru teh prizadevanj je kot prva izmed nekdanjih Sovjetskih republik, organizirala svoje oborožene sile in lasten carinski nadzor na svojih mejah z Rusijo. (Nevers 1994, 34) Kmalu po osamosvojitvi se je v ukrajinski javnosti pojavila vizija približevanja evropskim državam, ki je temeljila na prepričanju, da pot do gospodarske blaginje leži stran od RF in bližje k evropskim državam. (Nevers 1994, 36) Med državama je ostalo ogromno nerešenih vprašanj in kljub številnim naporom in uspešnim rešitvam, so se odnosi med državama od razpada SZ konstantno poslabševali. (Nartov in Nartov 2007, 198) Odnos Ukrajine do RF je leta 1995 lepo opisal predsednik Ukrajine Kučma, ki je v več intervjujih zatrdil, da je evropska pot Ukrajine njena naravna pot. (Nartov in Nartov 2007, 170)

Pereče vprašanje je bila jedrska oborožitev, ki je po razpadu ostala na ozemlju Ukrajine. RF ni bilo v interesu, da bi mejila z jedrsko silo in takoj po razpadu je RF vložila ogromno truda v jedrsko razorožitev svoje sosede. Kljub temu, da je Ukrajina želela obdržati jedrsko orožje na svojem ozemlju²³, se je kmalu izkazalo, da imajo velike tehnične težave s shranjevanjem jedrskega orožja. RF je z diplomatsko podporo ZDA začela pritiskati na Ukrajino, ki se je januarja 1994 s podpisom tristranskega sporazuma zavezala, da bo uničila oziroma predala jedrsko orožje RF. Do konca junija leta 1996 na ozemlju Ukrajine ni bilo več jedrskega orožja. (SIPRI 1997, 122) V zameno za prostovoljno jedrsko razorožitev so Velika Britanija, ZDA in RF Ukrajini dale varnostna zagotovila, ki bodo omogočala nedotakljivost njenih meja in politično

²³ Po podatkih almanaha SIPRI, so enote, ki so imele jedrsko orožje, leta 1992 vključili v sestavo ukrajinske vojske.

samostojnost tudi v prihodnje. Z vidika mednarodne varnosti in tudi z vidika nacionalne varnosti RF je bil to zagotovo velik uspeh sodelovanja s ZDA. Z diplomatskimi instrumenti so uspeli uresničiti enega izmed pglavitnih ciljev nacionalne varnosti RF: z jedrsko razorožitvijo so odstranili najverjetnejšega tekmeca za lokalno hegemonijo.

Eno izmed najpomembnejših spornih vprašanj med RF in Ukrajino je bilo vprašanje Črnomske flote, ki je po razpadu SZ ostala zasidrana na obalah Črnega in Azovskega morja. Nerešeno vprašanje je oviralo sodelovanje na več področjih in je bilo pomembno orodje v rokah dnevne politike, ki je želela poslabšati odnose med državama. Čeprav je Ukrajina poskušala na temeljih črnomske flote ustanoviti ukrajinsko mornarico, se je večina častnikov, ob močni podpori RF, temu upirala in šele 1997, po nekaj letih plovbe pod skupno sovjetsko zastavo, sta državi dosegli dogovor o ločitvi oziroma delitvi mornarice. Prioritetni cilj Ukrajine je bil, da s svojega ozemlja umakne oborožene sile druge države in za doseg tega cilja je bila pripravljena sprejeti zanjo manj ugoden kompromis²⁴. Ukrajina je obdržala kopenske objekte, medtem, ko je RF podedovala pomembnejši del premičnin. Ruski del mornarice ima glede na dogovor pravico uporabe nekaterih pristaniških objektov na ozemlju Ukrajine do leta 2017, brez možnosti podaljšanja. (Solchanyk 2001, 93) Svojo vojaško prisotnost v Črnem morju, bo morala RF po izteku pogodbe, zagotavljati iz oporišč blizu Novorossijska, ki jih trenutno gradijo. Navkljub neugodnemu geografskemu položaju Novorossijska, bo RF zlahka ohranjala najmočnejšo pomorsko prisotnost in bo še naprej ostala najmočnejša pomorska sila v Črnem morju. S sporazumom o delitvi premoženja Črnomske flote si je zagotovila dovolj časa, v katerem lahko vzpostavi nove strateške objekte, s pomočjo katerih bo vzdrževala močno vojaško prisotnost v Črnem morju. V tem prehodnem obdobju bo vzdrževala vojaško prisotnost v Črnem morju z najemom strateških objektov, ki so del sporazuma.

Tako kot celotna ukrajinska industrija je bila tudi vojaška industrija integrirana v ruski vojaški industrijski kompleks. Ukrajini je ostalo približno 30% sovjetskega vojaškega proizvodnega potenciala, ki je v novi državi predstavljala približno polovico vseh podjetij, ki so zaposlovala 40% aktivne delovne sile. Zaradi plansko načrtovane, dislocirane in razpršene proizvodnje je večino razvojnega potenciala ostalo v Rusiji, proizvodne kapacitete, predvsem na področju rakete

²⁴ Od celotnega premoženja Črnomske flote je Ukrajina dobila 40%, medtem, ko je RF dobila 60%.

tehnologije, navigacijskih sistemov in elektronike za letala in podmornice, proizvodnja tankov in letal, pa so ostale v Ukrajini. Dejstvo je, da je ta delitev preprečevala samostojni nastop obema državama na svetovnem trgu orožja in RF si je prizadevala osnovati skupen nastop na svetovnih trgih. RF si je prav tako prizadevala za reintegracijo obeh vojaških industrij, saj na svetovnem orožarskem trgu ni želela tekmice, ki bi ji konkurirala s sorodno ponudbo oborožitvenih sistemov. Vendar pa se je Ukrajina odločila za samostojen nastop na svetovnem orožarskem trgu in leta 1994 v enoten konglomerat združila tri največja podjetja na področju proizvodnje orožja. Od takrat je prodaja ukrajinskega orožja vsako leto skokovito naraščala.

Do izvolitve predsednika Juščenko so bili odnosi med državama bolj ali manj konstruktivni in produktivni. Vse večje težave sta državi bolj ali manj uspešno premostili. Po oranžni revoluciji, ki je na oblast prinesla politično elito bolj naklonjeno zahodu, pa so se odnosi opazno poslabšali. (Karatnycky 2005, 39) Pomembno poglavje v rusko-ukrajinskih odnosih je zagotovo preskrba Ukrajine s zemeljskim plinom. Dejstvo je, da je Ukrajina 4. največja svetovna uvoznica zemeljskega plina in 6. največja porabnica le-tega. Ekonomski razvoj Ukrajine je v veliki meri odvisen od industrije, ki porabi ogromne količine energentov (predvsem težka metalurgija). Del potreb po energentih Ukrajina pokrije sama, medtem, ko večina, predvsem zemeljskega plina, po plinovodih prihaja iz RF. Leta 2005 se je začel spor med ukrajinsko vlado in podjetjem Gazprom, ki se je pozneje zaostрил v treh tako imenovanih »plinskih vojnah«. Gazprom je rusko državno podjetje in tu gre za posredne odnose med rusko in ukrajinsko vlado. Šlo je predvsem za dvig cen plina, ki ga je Gazprom dostavljal Ukrajini. Po mojem mnenju je šlo v tem primeru za optimizacijo poslovnega odnosa, medtem, ko je šlo po mnenju večine zahodnih strokovnjakov za kaznovanje Ukrajine in njenih prozahodnih ambicij. RF se je v tem primeru odločila za izgubo strateškega vpliva v Ukrajini in maksimizacijo ekonomskih odnosov s posamezno državo.

Nesporno je RF dokazala, da je preskrba drugih držav z energenti, zelo močan inštrument njene nacionalnovarnostne strategije, saj je s pomočjo koordiniranega delovanja državnega podjetja in zunanje politike, dosegla znatno povišanje cen za zemeljski plin, kar pa avtomatsko pomeni več dohodkov v državni proračun. Prav tako je po mnenju Petra van Hama, RF od samega začetka v odnosih z Ukrajino izkoriščala njeno gospodarsko nestabilnost. (van Ham 1997, 230)

Ukrajina je izrazila interes za članstvo v NATO in to bi pomenilo, da bi RF imela članico NATO na svoji meji, kar je v nasprotju z njenimi nacionalnimi interesi. Prav tako je v medijih zaslediti

poročila, da je Ukrajina prodajala orožje Gruziji pred vojno v Južni Osetiji, kar je zopet v nasprotju z interesi RF. Ti dve dejstvi jasno pričata, da je RF izgubila ves vpliv v Ukrajini, ki ga je v devetdesetih letih še imela.

5.3 Odnosi s Kitajsko

V rusko-kitajskih odnosih je v 20. stoletju večinoma prevladovalo tekmovanje za primat v socialističnem bloku. V odnosih med državama je bilo veliko konfrontacij in nesoglasij in leta 1969 so se odnosi zaostriili do take mere, da je prišlo do oboroženega spopada²⁵. Nezaupanje med stranema je pripeljalo povečanja vojaške prisotnosti obeh držav v obmejnem prostoru. SZ je do prihoda Gorbačova na Kitajsko gledala predvsem s vojaško-politične perspektive. Pogosto so odnose s Kitajsko izkoriščali za uravnoteževanje razmerja moči do ZDA. Posledice tovrstnega zanimanja za regijo so se pokazale v šibkih gospodarskih in geostrateških pozicijah, ki jih je v Aziji²⁶ podedoval Gorbačov in pozneje RF. (Harada 1997, 11-14)

Kmalu po razglasitvi neodvisnosti RF sta Jelcin in Kozirjev izjavila, da je prihodnost RF povezana z ZDA in evropskimi državami. Zunanje politična strategija je predvidevala tesne odnose z ZDA in evropskimi državami. (Harada 1997, 14) Začetnemu zanemarjanju azijske regije in navdušenju nad zahodno finančno pomočjo, je sledil preobrat v zunanji politiki RF. Odnose med državama je prvi začel izboljševati Jelcin med svojim obiskom na Kitajskem leta 1992. Med katerim je bila podpisana namera o reševanju odprtih vprašanj²⁷ med državama. V konceptu zunanje politike, ki ga je 23. maja 1993 podpisal predsednik Jelcin, je zelo jasno

²⁵ Po ideološkem razkolu leta 1961 je sledilo zaostrovanje odnosov zaradi lastništva otokov na rekah Amur in Argun v bližini mesta Habarovsk. Spor je bil dokončno pravno rešen šele leta 2004, ko sta strani podpisali obmejni sporazum. V medijih je obveljalo mnenje, da je Putin otoke Kitajski podaril in tako mejo, ki je prej potekala 25 kilometrov stran od Habarovska, premaknil v neposredno bližino mesta.

²⁶ Izjema v tem pogledu je Vietnam. RF je po razpadu SZ tam ohranila določene geostrateške pozicije in jih uspela pretvoriti v uspešno sodelovanje na energetskega področju. RF je imela pomembno vlogo pri odkrivanju in izkoriščanju naftnih nahajališč v Vietnamu. Navkljub uspešnemu gospodarskemu sodelovanju se državama ni uspelo dogovoriti o podaljšanju najema pristanišča zalivu Cam Ranh, ki ga je RF kot naslednica SZ uporabljala do leta 2002.

²⁷ Jelcin se je dobro zavedal, da je za razvoj odnosov med državama, potrebno rešiti odprta mejna vprašanja. Po 1991 je RF povečala prizadevanja za razreševanje odprtih mejnih vprašanj in povečanje sodelovanja med obmejnimi regijami. 1997 so podpisali sporazum o 4300 kilometrov dolgi meji med državama, 2004 so dokončno dosegli soglasje o spornih delih meje.

navedeno, da se RF zaveda, da se nekateri interesi države prekrivajo z interesi ZDA²⁸. V dokumentu je navedena prioriteta naloga RF, da pridobi položaj velesile, kar pa je zahtevalo večsmernost zunanje politike. Regije sveta so razvrstili glede na pomembnost in Kitajska se v tej lestvici nahaja na petem mestu. Glede na pomembnost zunanjepolitičnih partnerjev se pred Kitajsko nahajajo Skupnost, države zahodne Evrope in ZDA. Ta dokument je pomenil velik preobrat v zunanji politiki RF, saj je zamenjal enosmerno zunanjepolitično usmerjenost na Evropo in ZDA. Tudi govor Jelcina v parlamentu februarja 1994 je poudarjal pomembnost krepitve odnosov z Kitajsko. (Harada 1997, 36) Navkljub poudarjanju pomembnosti dobrih odnosov s Kitajsko, se v naslednjih dveh letih v teh odnosih ni kaj bistvenega spremenilo. Po mnenju Harade je bil razlog za to dejstvo, da je bil minister za zunanje zadeve, Kozirjev, prozahodno usmerjen in naj bi odnose z severno-azijskim prostorom zanemarjal. Po parlamentarnih volitvah leta 1995 je Kozirjeva na mestu zunanjega ministra zamenjal Jevgenij Primakov. Primakov je močno zagovarjal koncept enakovredne pozicije RF v odnosih z zahodom in istočasno izboljševanje odnosov tako z državami Skupnosti kot tudi s Kitajsko. Šele Primakov je namero po zblizovanju s Kitajsko začel aktivno udeleževati.

V prvi vrsti sta si obe strani prizadevali za krepitev zaupanja, ki bi posledično vodilo v zmanjševanje vojaške prisotnosti v obmejni regiji. To je pomenilo vrsto srečanj na najvišji ravni, na katerih so predstavniki obeh držav sprejemali listine in dogovore, ki so krepili zaupanje na obeh straneh. Vrh teh prizadevanj je pomenilo srečanje predsednikov RF in Kitajske, ki je potekalo od 24. do 27. aprila 1996. Na srečanju sta predsednika držav podpisala skupno izjavo, ki je pojem »konstruktivno partnerstvo«, uporabljen v podpisanem dokumentu na prejšnjem srečanju leta 1994, zamenjala z drugo, in sicer s pojmom »strateško partnerstvo«. (Harada 1997, 40) Tako so nadgradili in poglobili odnose med državama na več ravneh. Na tem srečanju so predsedniki petih držav (RF, Kitajske, Kazahstana, Kirgizistana in Tadžikistana) podpisali listino, katere glavni namen je bil okrepiti zaupanje med državami na vojaškem področju. Listina predvideva vzajemno obveščanje o vojaški aktivnosti, ki se odvija v bližini meja s podpisnicami, kontrolne komisije in omejevanje vojaških aktivnosti v bližini meja. Na osnovi te listine so tudi

²⁸ K spremembi zunanjepolitične strategije je RF spodbudila predvsem širitev NATA na vzhod. V naslednjih letih so to težnje po tovrstni spremembi zunanjepolitične strategije krepili zanemarjanje interesov RF v mednarodni skupnosti in reševanje balkanskih konfliktov, kjer pozivov RF po mirnem reševanju krize niso upoštevali. To spremembo je močno podpirala Komunistična stranka RF, ki je imela takrat večino v parlamentu.

nadaljevali dobre odnose med državami in na srečanju 24. aprila 1997 določili zgornje omejitve števila oboroženih sil v 100 kilometrskem pasu ob nekdanji meji med Kitajsko in Sovjetsko zvezo.

Krepitvi zaupanja med stranema je sledilo vojaško sodelovanje. Vojaško sodelovanje se je začelo leta 1999 s prvo skupno vojaško-pomorsko vajo, ki sta jo izvedli ruska in kitajska mornarica. Vendar pa v odnosih med državama ni ostalo le pri osamljenih vojaških vajah. Leta 2001 sta RF in Kitajska skupaj s Kazahstanom, Kirgizijo, Uzbekistanom in Tadžikistanom podpisali Konvencijo o boju z ekstremizmom, separatizmom in terorizmom. S podpisom konvencije so ustanovili Šanghajsko organizacijo za sodelovanje, ki je temeljila na principih kolektivne varnosti. Vojaško sodelovanje je doseglo vrh z vojaško vajo, pri kateri je sodelovalo približno 10.000 pripadnikov oboroženih sil obeh držav.

V ozadju krepitve sodelovanja in zaupanja med državama je potekalo osvajanje kitajskega trga s strani predstavnikov vojaško-industrijskega kompleksa RF. Kitajska je od RF kupovala različne vrste oborožitvenih sistemov, plovil, letal, komponent za vesoljska plovila, raket in opreme za gradnjo jedrskih elektrarn. V letih od 1992 do 1996, ki so bila najbolj kritična za oboroževalno industrijo RF, je izvoz orožja na Kitajsko predstavljal 40% celotnega izvoza oziroma 6 milijard ameriških dolarjev. Po podatkih Ariela Cohena se je vrednost ruskega izvoza orožja na Kitajsko v obdobju od 1997 do 2001 kar podvojila in vrednost letnega izvoza se je dvignila na 2 milijardi ameriških dolarjev. (Cohen 2007, 3) Kljub temu, da bil izvoz orožja za gospodarstvo RF izjemnega pomena, je Moskva leta 2005 zaustavila trend povečevanja prodaje in prepolovila izvoz orožja na Kitajsko. (Nartov in Nartov 2007, 367) Po mnenju nekaterih strokovnjakov je tej odločitvi botroval strah pred naraščajočo vojaško in geopolitično močjo Kitajske.

Navkljub povečevanju sodelovanja in zaupanja med državama je bilo med njima kar nekaj napetosti. Za RF so bila vprašanja obmejnih področij s Kitajsko zelo pomembna. Na ruski strani gre predvsem za področja Ruskega Daljnega vzhoda za katerega je značilna redka poseljenost, izseljevanje prebivalstva v urbana območja in šibko gospodarstvo. Za kitajsko stran tega območja je pa značilna predvsem prenaseljenost. Na ruski strani je obmejna vprašanja spremljala bojazen, da bo prenaseljena Kitajska izkoristila demografski vakuum v obmejnih področjih RF in razširila

svoj vpliv na ozemlje RF. Ta strah se je materializiral tudi v Konceptu, kjer je definiran kot ena izmed glavnih groženj nacionalni varnosti²⁹.

5.4 Odnosi z Evropsko unijo

Po razpadu SZ je med rusko politično elito prevladalo prepričanje, da prihodnost RF leži v dobrih odnosih s državami Evropske skupnosti. RF se je v najbolj kritičnih časih obrnila k Evropski uniji po pomoč in tako zahodni kot ruski strokovnjaki so si edini, da so bila finančna sredstva veliko premajhna, da bi dejansko podprla demokratične reforme v RF. RF je posojila potrebovala predvsem za zagotavljanje politične in ekonomske stabilnosti. Po mnenju številnih ruskih strokovnjakov so države posojilodajalke številke napihovale in pogojevale z izvozom blaga svojih podjetij. Večina nasvetov zahodnih strokovnjakov o uvajanju tržnih mehanizmov v RF je bilo neuporabnih in pogojenih z interesi zahodnih lobijev. Začetnemu navdušenju nad zahodom je sledil preobrat v zunanji politiki. Leta 1993 je Jelcin sprejel koncept zunanje politike, kjer strategiji ugotavljajo, da se interesi RF in zahodnih držav razlikujejo in da si na nekaterih področjih celo nasprotujejo. Dokument je pomembna listina, ki priča o dejstvu, da se je RF zavedala, da se v uresničevanju svojih nacionalnih interesov ne bo mogla zanašati na pomoč zahoda.

5.4.1 Izguba geostrateških pozicij v vzhodni in jugovzhodni Evropi

Tako politična kot ekonomska nestabilnost znotraj RF sta povzročili, da RF kot naslednica SZ ni bila sposobna obdržati geostrateških pozicij SZ v vzhodni Evropi. To ni pomenilo le umika oboroženih sil nekdanje Rdeče armade iz teh držav, pač pa se je odrazilo v vakuumu, ki ga je na vojaškem področju začelo zapolnjevati NATO. Politično-gospodarski vakuum, ki je na tem ozemlju nastal z razpadom SZ, je hitro in uspešno zapolnila Evropska unija. Po mnenju Sergeja Karaganova, bi RF morala izkoristiti prisotnost svojih oboroženih sil v državah vzhodne Evrope in pogojevati svoj umik iz teh držav z garancijami, ki bi državam nekdanjega vzhodnega bloka preprečevale priključitev k NATO. Namere o širitvi zveze NATO na vzhod so skozi devetdeseta leta predstavljale največji konflikt med Rusijo, zvezo NATO in evropskimi državami. Vendar pa kljub temu, da so vzhodnoevropske države same pokazale interes po priključitvi zvezi, ruski

²⁹ Zanimivo je dejstvo, da od leta 2007 novinarji in strokovnjaki v obmejnih regijah s Kitajsko opažajo negativni migracijski koeficient. Opažajo, da se kitajski migranti odseljujejo nazaj na Kitajsko. Glavni razlog za tovrstni trend strokovnjaki navajajo predvsem močno kitajsko gospodarstvo.

strokovnjaki največ odgovornosti za širitev NATO na vzhod pripisujejo ZDA, ki jo obravnavajo kot dominantno silo v zvezi. Tako je bila ena izmed usmeritev v zunanji politiki RF v devetdesetih letih usmerjena v preprečevanje širitve zaveznitva na vzhod, ki pa zaradi pomanjkanja moči ni bila učinkovita³⁰. Po mnenju Sergeja Karaganova je največji neuspeh ruske zunanje politike dejstvo, da se kljub doseženemu soglasju o ciljnih zunanje politike, ne zna spopadati s prepadom med razpoložljivimi sredstvi in cilji. (Karaganov 2008, 1-6)

Področje vzhodne in jugovzhodne Evrope je, takoj po razpadu SZ, za zahodnoevropske države predstavljalo posebne izzive, za RF pa je to področje ponujalo nove priložnosti. Evropska smer teh držav in konsolidacija evropskih vplivov v teh državah ni bila takojšnja, saj so se začeli konkretni uradni pogovori o evropski perspektivi teh držav šele v 2. polovici devetdesetih let. Za zahodnoevropske države je stabilnost v teh državah in njihova evropska perspektiva pomenila velika finančna tveganja in izdatke. Ruski strokovnjaki to območje delijo na dva dela: področje vzhodnoevropskih držav (Poljska, Slovaška, Češka in Madžarska) za katerega so značilne politična stabilnost, sorazmerno razvit trg (v primerjavi z ostalimi državami bivše SZ) in nenaklonjenost Rusiji. Te države imajo zlasti velik transportni pomen za RF, saj čez njihova ozemlja potekajo prometni koridorji do najpomembnejših trgovskih partneric RF (Nemčija, Avstrija). Drugi del Evrope, ki bi bil nekoliko bolj primeren za realizacijo interesov RF, je jugozahodni del Evrope in zajema balkanske države (Srbija, Hrvaška, Bolgarija...). To območje odlikujejo naklonjenost RF, politična nestabilnost in v primerjavi s trgi vzhodnoevropskih držav, sorazmerno nenasičen in nerazvit trg. En izmed glavnih razlogov za ogromno razliko med regijama je vojna na Balkanu, ki je naredila regijo za investitorje popolnoma nezanimivo, medtem, ko so se investicije v vzhodnoevropskih državah vsako leto eksponentno povečevale. Osnovna dilema, ki so jo ruski strokovnjaki v odnosu do obeh regij obravnavali v devetdesetih letih, je bilo vprašanje, kam usmeriti fokus svojih interesov in v katerem delu Evrope je njihova realizacija bolj smotrna. Je to morda nastopanje na manj konkurenčnih in manj razvitih trgih, ki dolgoročno ne pomenijo stimulacije za lasten razvoj, ali na zahtevnejših trgih vzhodnoevropskih držav, kjer je rusko gospodarstvo s svojimi problemi imelo manj manevrskega prostora in manj možnosti za uspeh. V vzhodnoevropskih državah je pod okriljem Varšavskega pakta pred

³⁰ Leta 1999 se zaveznitvu priključijo Češka, Madžarska in Poljska, leta 2004 pa jim sledijo Slovaška, Bolgarija, Romunija in Pribaltske države.

razpadom SZ vladal sistem blagovne menjave, ki je RF omogočal prodajo svojih izdelkov in dominantno vlogo. To vlogo je po razpadu SZ RF izgubila in z izgubo teh pozicij je izgubila tudi trge za svojo produkcijo. Ekonomski odnosi med državami so bili reducirani na raven dobave surovin in energentov iz RF, medtem, ko je bila RF pomemben trg za vzhodnoevropske države in njihove proizvode. Te s svojim nerazvitim gospodarstvom niso mogle uspešno prodreti na zasičene in zahtevne trge zahodne Evrope in so svoje prestrukturiranje in sanacijo gospodarstva v veliki meri financirale z izvozom na nerazvite trge RF. Prva polovica devetdesetih let je bila zaznamovana z izgubo pozicij v tej regiji in vsesplošnim umikom RF iz regije. Po mnenju Zaharova ležijo razlogi za to v notranjepolitični nestabilnosti RF in nesposobnosti izvajanja kakršnekoli konsistentne zunanje politike. Drugo polovico devetdesetih let je zaznamoval močan politični in gospodarski pritisk iz zahodnoevropskih držav, ki je regijo dokončno konsolidiral kot interesno sfero Evropske unije in jo posledično zaprl za interese RF. RF je kot vplivni center v trenutku izgubila vso privlačnost za vzhodnoevropske države. Vstop nekaterih držav v NATO in včasih že kar proti ruska nastojenost, ki je vladala v teh državah, so naredile te države praktično nedostopne za RF. (Zaharov 2002, 155-160)

Posebno poglavje v odnosih med RF in vzhodnoevropskimi državami predstavlja širitev NATO na vzhod. V devetdeset letih smo bili priče znatni otoplitvi odnosov med RF in NATO ter vzpostavitvi konstruktivnega dialoga, ki se je materializiral v stalni komisiji RF pri NATO. Komisija je bila pomembno orodje, ki je omogočala dialog med obema stranema. Navkljub kategoričnemu nasprotovanju RF širitvi NATO na vzhod, se je zavezništvo vztrajno širilo proti vzhodu, vse dokler med NATO in RF ni bilo več pasu »nevtralnih držav«. Od samega začetka je bil pas tovrstnih držav v interesih RF, vendar nikakor niso mogli doseči, da bi vzhodnoevropske države ostale izven zavezništva. Niso imeli političnih in gospodarskih instrumentov, ki bi vstop v NATO in Evropsko unijo naredili manj privlačno možnost za te države. Navkljub obljubam državnikov, da v teh državah ne bodo nameščali strateškega orožja, ki bi ogrožal strateško varnost RF, smo danes lahko priča povsem drugačni zgodbi. ZDA so podpisale sporazum s Poljsko in Češko o namestitvi elementov strateške obrambe.

Na področju jugovzhodne Evrope je RF v sodobni zgodovini igrala pomembno vlogo in ostala balkanskim narodom v dobrem spominu. RF je aktivno poskušala sodelovati pri reševanju balkanske krize. Na začetku konflikta je zavzela pozicijo mediatorja in pozivala sprte strani za

pogajalsko mizo. Bolj pasivni začetni zunanji politiki RF so konec leta 1993 sledili poskusi, prenesti reševanje konflikta v okvire OZN, kjer so zahodni zavezniki od RF pričakovali podporo pri sprejetju resolucije glede balkanskega konflikta, ki bi vključeval uporabo oborožene sile. Kakršnemu koli oboroženemu posredovanju na Balkanu se je RF leta 1994 uprla, pri razreševanju balkanskega konflikta pa je aktivno začela sodelovati leta 1996, ko so na območje prispeli prvi mirovniki RF. S tem, ko je RF želela reševanje konflikta prenesti v okvire OZN, je podpirala interese srbske strani. Sprejetje kakršnekoli za srbsko stran neugodne resolucije bi RF v OZN lahko onemogočila. Pogajanja med sprtimi stranmi so se sicer deloma prenesla v okvire OZN, vendar so se zahodni zavezniki odločili za oboroženo posredovanje mimo resolucije OZN. Dejstvo, da so zahodni zavezniki brez posledic za njihovo nacionalno varnost uporabili oboroženo silo pri razreševanju balkanskega konflikta, dokazuje, da RF ni imela geostrateških pozicij, da bi s svojo politično močjo pomagala zaveznic. RF ni bila udeležena pri stabilizaciji regije in v regiji ni utrdila svojih geostrateških pozicij oziroma interesov, čeprav je eden izmed glavnih igralcev v RF iskal močnega zaveznika.

5.5 Odnosi z ZDA

Zmaga v hladni vojni je ZDA prinesla svetovno hegemonijo, poražencu pa izgubo statusa velesile in vse prednosti, ki temu statusu pripadajo. Za odnose med RF in ZDA po koncu hladne vojne je značilno, da so to odnosi med svetovnim hegemonom in nekdanjo svetovno velesilo, ki ne želi priznati podrejenega položaja. Vendar so bili odnosi z ZDA za RF, kot novonastalo državo s svojo težko notranjo politično-gospodarsko krizo, že od samega začetka obstoja izjemnega pomena. RF je bila v začetku devetdesetih let močno odvisna od ameriških posojil in moralne podpore, ki so jo ZDA nudile demokratičnim spremembam. V interesu ZDA je bilo, da RF ne razpade na več neobvladljivih kosov, da pomaga pri jedrski razorožitvi nekdanjih zaveznic in da pomaga pri stabilizaciji nemirnega območja nekdanje SZ.

Od razpada SZ so bili odnosi med RF in ZDA polni vzponov in padcev. Pogosto je prihajalo do zaostrovanja odnosov med državama, ki jim je sledil višek krize. Višku krize je sledila intenzivna diplomatska dejavnost, ki je do neke mere normalizirala odnose med državama. V odnosih med državama je bilo od razpada SZ do danes več kriz:

- reševanje balkanske krize 1993-1999;

- vojni v Čečeniji;
- reševanje kosovske krize;
- konflikt v Južni Osetiji;
- širitev NATO na vzhod (gradnja protibalističnega sistema, postavitve raketnih sistemov na Poljskem in Češkem);
- nasprotovanje RF ameriškemu posredovanju v Iraku.

Kljub številnim nasprotjem in navzkrižnim interesom pa sta državi našli številne skupne interese, ki so se med seboj dopolnjevali.

- skupna fronta v vojni s terorizmom;
- sodelovanje v Afganistanu.

V devetdesetih letih državi kljub številnim nasprotjem nista vstopali v posredne ali neposredne konfrontacije v interesnih sferah. Njuna interakcija na mednarodnem področju je bila omejena na regije, ki niso bile bistvenega pomena za obe udeleženci³¹. RF je potrebovala stabilnost in čas v katerem bo lahko normalizirala in rešila svoje notranje gospodarske in politične probleme. ZDA so si s posojili in moralno podporo demokratičnim spremembam v RF, zagotovile lokalnega partnerja, ki bo stabiliziral regijo in preprečeval izbruh konfliktov. ZDA niso želele s svojimi posegi v interesne sfere RF, destabilizirati že tako nestabilne regije.

Kljub temu pa je nemogoče prezreti naslednja dejstva. Strateška jedrska oborožitev RF je bila v devetdesetih letih že zastarela in strateške jedrske kapacitete RF so se znatno zmanjšale. Ameriška mornarica v tem času že dominira na svetovnih morjih. Vsa ta dejstva so v RF služila kot podlaga za protiameriško razpoloženje in podpihovanje strahu, da je država iz vseh strani obkoljena s sovražniki. Zunanjepolitično oslABLJENOST RF so ZDA po mnenju številnih ruskih strokovnjakov in politikov izkoristile za obkoljevanje RF s vseh strani.

³¹ Nasprotovanje RF posredovanju NATO na Balkanu in samo posredovanje, za RF ni imelo globljih posledic. Nasprotovanje ZDA vojaškemu posredovanju RF v Čečeniji za ZDA in za RF ni imelo globljih posledic.

Po mnenju mnogih strokovnjakov se je preobrat v meddržavnih odnosih zgodil leta 1995, ko so zamenjali ministra za zunanje zadeve Kozirjeva. Njegov naslednik Primakov je v zunanjepolitično sfero implementiral povsem novo strategijo. »Prostovoljno odvisnost od zahoda«, čemur je sledil Kozirjev, je zamenjal koncept večpolarnega sveta v katerem RF nastopa kot eden izmed vplivnih centrov oziroma svetovnih polov. Dejansko je ta strategija pomenila velik odmik od prijateljskih odnosov z ZDA, saj obravnava ameriško zunanjepolitično držo kot izrazito škodljivo ter nedemokratično. ZDA in njeno hegemonično zunanjepolitično držo naj bi jo skupina regionalnih velesil s svojimi zunanjepolitičnimi strategijami. Ta koncept poskuša na novo vzpostaviti sistem mednarodnih odnosov in prerazporediti vloge, ki so jih doslej imele stare velesile, na novo nastajajoče velesile. To bi pomenilo prerazporeditev moči oziroma izgubo moči za svetovnega hegemonu.

Dejstvo je, da so bila devetdeseta leta polna dogodkov, ki so pomenili dramatično poslabšanje odnosov med državama, vendar je potrebno poudariti, da se škoda z zunanjepolitične sfere ni prenašala na druge sfere sodelovanja oziroma interakcije med državama. Dejstvo je tudi, da nobena stran ni bila zainteresirana za to, da bi nasilno pretrgala gospodarske povezave med državama, saj je bila ta interakcija ugodna za obe strani.

O posebni dinamiki razvoja odnosov med RF in ZDA pričajo tudi številni predlogi o strateškem partnerstvu, ki so se začeli pojavljati kmalu po dogodkih 11. Septembra 2001. Osnova za te predloge so bili številni skupni interesi. Obema stranema je bil v interesu boj s terorizmom, preprečevanje širjenja jedrskega orožja in stabilnost v srednjeazijski regiji. Na področju boja s terorizmom sta imeli obe državi številne težko rešljive probleme povezane s terorizmom in veliko dogodkov je odrazilo pomanjkljivosti v nacionalno-varnostnih sistemih obeh držav. Naj omenim le medijsko najbolj odmevne na ruski strani: zajetje talcev v Bolšoj teatru, Beslan in napade na podzemno železnico v Moskvi. Tudi v Čečeniji so se oborožene sile pogosto srečevale s bojavniki, ki so bili izurjeni in opremljeni v tujini. Terorizem je že veliko prej kot 11. septembra postal resna grožnja nacionalnim interesom RF. V interesu obeh držav je tudi neširjenje jedrskega orožja, kar je morda, kar se Azije tiče, še toliko bolj pomembno za RF, saj se dve novi potencialni jedrski državi nahajata v njeni neposredni bližini. Obe državi, tako Severna Koreja kot tudi Pakistan, sta imeli namreč resne namene razvoja jedrskega orožja, ki bi jima v mednarodnih odnosih dalo povsem drugačno težo, s tem bi si znatno izboljšali pogajalska

izhodišča. Prav tako so ZDA potrebovale pomoč RF pri napadu na Afganistan, saj so s pomočjo RF reševale logistične probleme.

Pomemben del zunanje politike RF v odnosih z ZDA predstavljajo pogajanja o zmanjševanju zalog jedrskega orožja. Pogajanja so se začela leta 1993, ko sta RF in ZDA v Camp Davidu podpisali listino, v kateri priznavata, da se ne obravnavata kot potencialni sovražnici. Sledil je podpis sporazuma START 2, ki je predvideval znatno zmanjšanje zalog jedrske oborožitve na dolgi rok.

5.6 Povzetek zunanje politike

Kar nekaj strokovnjakov deli zunanjo politiko RF na dve obdobji. Prvo obdobje je zaznamovalo predsednikovanje Borisa Jelcina, drugo obdobje pa predsednikovanje Vladimirja Putina.

Največji dosežki, ki jih je RF na zunanjepolitičnem področju dosegla v prvem obdobju, so bili:

- ustanovitev Skupnosti;
- vojaško-gospodarska integracija z Belorusijo;
- ohranjanje močnih geostrateških pozicij v Črnem morju;
- jedrska razorožitev Belorusije, Kazahstana in Ukrajine;
- članstvo v združenju G8;
- razvoj dobrih odnosov z Kitajsko;
- vzpostavitev konstruktivnih odnosov z zahodnimi državami.

Največji porazi ruske zunanje politike v prvem obdobju so bili:

- slabi odnosi z NATO in širitev vpliva NATO na vzhod;
- neuspešnost globlje integracije z državami Skupnosti;
- izguba vpliva v Vzhodni Evropi;
- izguba vpliva v Srednji Aziji.

Največji dosežki, ki jih je RF na zunanje-političnem področju dosegla v drugem obdobju, so bili:

- širitev vpliva v Srednjo Azijo.

Največji porazi ruske zunanje politike v drugem obdobju so bili:

- neuspela integracija znotraj Skupnosti in izguba vpliva v nekaterih članicah.

6 Strateške prioritete vojaške doktrine RF

Vojaška doktrina RF je bila s podpisom predsednika države sprejeta leta 2000 in je skupek uradnih vojaško-političnih, vojaško-strateških in vojaško-gospodarskih pogledov na zagotavljanje vojaške varnosti RF. Dokument je nadaljevanje vojaške doktrine iz leta 1993 in podrobneje opredeljuje predvsem vojaški spekter stališč iz dokumenta Koncept nacionalne varnosti RF.

Iz 1. poglavja omenjenega dokumenta je razvidno, da RF dojema vojaško-politične okoliščine kot prostor v katerem so razvidne naslednje tendence: zmanjševanje možnosti vojaškega konflikta večjih (svetovnih) razsežnosti, povečevanje moči regionalnih vplivnih centrov, povečana aktivnost ekstremističnih in separatističnih sil, povečevanje števila lokalnih vojn in lokalnih oboroževalnih tekem. Med dejanja, ki rušijo stabilnost vojaško-politične situacije, avtorji uvrščajo: poskuse ignoriranja obstoječih mehanizmov zagotavljanja mednarodne varnosti OZN in OVSE, vojaške posege pod pretvezo humanitarnih akcij, ki ne potrebujejo soglasja Varnostnega sveta OZN in so v nasprotju s mednarodnim pravom, kršenje mednarodnih sporazumov na področju omejevanja oboroževanja, izkoriščanje informacijskih (in drugih ne tradicionalnih) sredstev in tehnologij za doseganje ciljev širjenja vpliva, dejavnosti ekstremističnih, nacionalističnih, verskih, separatističnih in terorističnih skupin.

Navkljub dejstvu, da se je nevarnost vojaškega napada na ozemlje RF zmanjšala, avtorji med glavne zunanje grožnje vojaški varnosti uvrščajo: ozemeljske zahteve do RF, vmešavanje v notranje zadeve RF, poskuse zanemarjanja interesov RF pri reševanju mednarodnih varnostnih problemov, oviranje RF pri krepitevi vloge vplivnega svetovnega centra, prisotnost oboroženih konfliktov v bližini meja RF, grupiranje oboroženih sil v bližini meja RF ali njenih zaveznic, širjenje vojaških blokov v škodo varnostnih interesov RF, nastanitev oboroženih sil na ozemlju RF ali njenih zaveznic v nasprotju z temeljno listino OZN, formiranje in urjenje oboroženih

formacij z namenom infiltracije in delovanja na ozemlju RF in njenih zaveznic, napad na vojaške objekte RF na ozemlju drugih držav in na njenih državnih mejah, rušenje svetovne in lokalne stabilnosti in kratenje pravic ruskih državljanov živečih v drugih državah.

Notranje grožnje nacionalni varnosti so: poskusi zamenjave ustavnega političnega sistema, delovanje ekstremističnih, separatističnih, verskih in terorističnih skupin, ki imajo cilj zrušiti ozemeljsko celovitost in notranjo stabilnost države, oviranje delovanja državnih organov, trgovina z orožjem in organizirani kriminal.

RF zagotavlja svojo vojaško varnost v kontekstu izgradnje demokratične pravne države, izvajanja ekonomskih in socialnih reform in si prizadeva za enakopravno sodelovanje na mednarodnem varnostnem področju in dobre sosedske odnose. Da bi si kompetentno in učinkovito zagotavljala vojaško varnost, namerava RF: obdržati jedrsko oborožitev, poglobljeno sodelovati z Belorusijo na področju razvoja njenih oboroženih sil in izvajanja skupne vojaško-obrambne politike, izpolnjevati podpisane sporazume o zmanjševanju oborožitve, zavzemati se za omejevanje širjenja jedrskega orožja in krepiti zaupanje med državami s posredovanjem pomembnih informacij o obstoječi oborožitvi.

Svoje jedrsko orožje RF dojema kot sredstvo odvrčanja napada na njeno ozemlje, zagotavljanja strateškega ravnotežja in sredstvo povračila za morebitni jedrski napad na državo ali napad z konvencionalnimi oboroženimi silami, ki bi resneje ogrozile nacionalno varnost RF.

Vojaška doktrina predvideva razvoj in vzdrževanje konvencionalnih oboroženih sil ter potrebne infrastrukture, ki bodo sposobne odgovarjati na vojaške grožnje. Oboroženim silam RF je zaupana zaščita in obramba državne meje, zračnega prostora, podvodnega prostora in tudi področje celinske prelomnice oziroma naravnih resursov, ki se nahajajo v ali na tej kontinentalni prelomnici. Po presoji politike so predvideni vojaški ukrepi, ki bi s svojo dejavnostjo oziroma prisotnostjo pomagali političnim prizadevanjem RF.

Za vojaško obrambo države je odgovorna vojaška organizacija, del katere je tudi vojaško-industrijski kompleks. V splošnem pogledu je naloga celotne vojaške organizacije zagotavljanje vojaške varnosti, kot tudi zagotavljanje zaščite nacionalnih interesov RF. Razvoj vojaške organizacije mora vsebovati adekvatno oceno politično-vojaških okoliščin, centralizacijo upravljanja, enotnost poveljevanja, sorazmernost z ekonomskimi okoliščinami in zagotavljanje

pravic in dostojnega življenjskega standarda zaposlenim v oboroženih silah. Doktrina predvideva razvoj jedrskih sil in sil za hitro posredovanje v lokalnih oboroženih spopadih. Strategija razvoja oboroženih sil predvideva številčnost in opremljenost teh sil, ki bosta sorazmerni gospodarskim kazalcem v državi, prav tako pa doktrina predvideva povišanje kvalitete in učinkovitosti obstoječih oboroženih sil. Vsi ukrepi, ki jih doktrina predvideva, vodijo k racionalizaciji obstoječih resursov in podrejenosti gospodarstvu države. V 17. poglavju Koncepta nacionalne varnosti RF je omenjena reforma, ki bo obsegala celotno vojaško organizacijo. Izvedbo reforme, ki je zaupana vrhovnemu poveljniku oboroženih sil (predsedniku države), pogojujejo drastične spremembe v mednarodni skupnosti, vojaško-tehnološki razvoj in področje vojaško-političnih okoliščin. Pri vodenju oboroženih sil ima pomembno vlogo predsednik države, ki je odgovoren za formiranje in usposobljenost oboroženih sil in njihovo uporabo v primeru vojne. Ministrstvo za obrambo, ki je prav tako del izvršilne oblasti, je odgovorno za opremljanje, popolnjevanje in splošno vodenje oboroženih sil in tako nosi splošno odgovornost za vojaško varnost države. Del odgovornosti nosijo tudi federalne oblasti, Ministrstvo za obrambo pa je tisto, ki skrbi za sinhronizirano delovanje vojaške organizacije in konstruktivno sodelovanje med resorji.

Za ruske stratege je sodobna vojna lahko pravična (obrambna in potemtaka v skladu s ustavo OZN) in nepravična oziroma agresivna. Obliko spopadov ločijo tudi glede na uporabo sredstev, pri tem delijo oblike vojne na jedrske in konvencionalne. Glavne lastnosti sodobnega oboroženega spopada so: vpliv na vse sfere življenja v državi, koalicijski karakter, uporaba posrednih oblik vojskovanja, propagandni vidik spopadov, uporaba sodobnih oborožitvenih sistemov, povišana mobilnost oboroženih sil, pomembna vloga zračnih sil, ranljivost strateških energetskih objektov (jedske elektrarne, kemične tovarne...), visoka verjetnost vključitve drugih držav v vojno, uporaba neregularnih oboroženih sil, velika možnost eskalacije lokalne vojne v vojno širšega obsega. Glede na dejstvo, da reševanje sodobnih lokalnih spopadov zahteva koordinirano in efektivno delovanje več državnih resorjev, avtorji dokumenta Koncept nacionalne varnosti prepoznajo potrebo po formiranju učinkovitih političnih, pravnih in drugih mehanizmov, ki bodo preprečevali lokalne vojne. Prav tako imajo avtorji za pomembno, formiranje političnih in tehničnih garancij, ki bodo v mednarodnem prostoru preprečevale začetek oboroženih spopadov. Dokument daje pooblastila oboroženim silam RF, da na njenem ozemlju likvidirajo vsakršne organizacije, ki bi s svojim delovanjem ogrožale ustavno ureditev države ali predstavljale neposredno grožnjo nacionalnim interesom. Prav tako dokument

predvideva uporabo oboroženih sil v mirovnih operacijah in v protiterorističnih operacijah. Delovanje oboroženih sil RF predvideva posebne predpriprave na ozemlju RF in začasno oblikovanje prav za to namenjenih enot. Dokument predvideva, da bodo v teh operacijah sodelovali pripadniki redne sestave, s podpisom posebne pogodbe pa lahko v mirovnih operacijah sodelujejo tudi naborniki.

V dokumentu je jasno razvidno, da RF samo sebe dojema kot enega izmed novo nastalih vplivnih polov v mednarodni skupnosti, kar je v skladu z zunanjepolitično strategijo »večpolarnosti«, ki jo je opredelil že Primakov. Posledično samo sebe dojema kot center, ki predvideva oblikovanje oziroma širjenje sfere, v katero so že ali pa se bodo še vključile države, ki bodo na področju vojaške varnosti realizirale svoje nacionalne interese v skladu z interesi RF. V varnostnem pogledu je v to sfero že vključena Belorusija, saj poteka enotno delovanje držav na področju zagotavljanja vojaške varnosti obeh držav. Oblikovali sta enotno varnostno območje, kar ne pomeni zgolj sodelovanja, pač pa enotno oblikovanje vojaške politike obeh držav. Na ravni sodelovanja pri zagotavljanju vojaške varnosti, potekajo odnosi znotraj Skupnosti, kar pa je v preteklosti imelo omejene uspehe. RF je z nekaterimi državami Skupnosti³² leta 1992 v Taškentu podpisala pogodbo o kolektivni varnosti. V tem dokumentu je izražena želja RF, da bi okrepila delovanje sistema kolektivne varnosti na temeljih te pogodbe. Razvoj odnosov na področju varnosti znotraj Skupnosti je ena izmed prioritetenih nalog RF.

Druga tendenca, ki je razvidna iz omenjenega dokumenta, je uporaba obstoječega vojaškega potenciala za uresničevanje nacionalnih interesov. Dokument predvideva uporabo oboroženih sil za realizacijo ne samo interesov na področju varnosti, pač pa tudi drugih nacionalnih interesov. To je razvidno iz dela dokumenta, ki obravnava kontinentalno prelomnico kot območje, ki pripada Ruski federaciji in *de facto* spada pod zaščito oboroženih sil RF. To pomeni oboroženo zaščito območja, ki ga RF obravnava izključno v ekonomskem smislu, kot nahajališče strateško pomembnih surovin. Posredna uporaba oboroženih sil (prisotnost ali izkazovanje vojaške moči) je predvidena s podporo političnim prizadevanjem RF na zunanjepolitičnem področju.

³² Leta 1992 so sporazum podpisale RF, Armenija, Kazahstan, Kirgizistan, Tadžikistan in Uzbekistan. Pozneje so se sporazumu kot podpisnice pridružile še Azerbajdžan, Gruzija in Belorusija.

Po mojem mnenju se avtorji zavedajo omejitev, ki jih nudi jedrsko orožje pri zagotavljanju nacionalne varnosti. Zagotovo je glavna in tudi edina funkcija jedrskega orožja odvratanje od napada z jedrskim orožjem, prav nič pa ne pomaga pri reševanju lokalno omejenih spopadov nizke intenzivnosti.

6.1 Vojaška politika

Oborožene sile RF so nastale z razdelitvijo Sovjetske armade³³. Po podatkih Richarda Falkenratha, so pod pritiski držav članic NATO, opremo Rdeče armade razdelili tako, da je približno polovico prejela RF. Novonastale oborožene sile so v novo državo prenesle organizacijo, način načrtovanja, miselnost in večino častniškega kadra, kar je opredeljevalo način dela v novonastalih oboroženih silah RF. (Falkenrath 1998, 9) Po razpadu SZ so oborožene sile RF izgubile privilegiran položaj, ki so ga bile navajene v preteklosti. Gospodarstvo RF, navajeno planskega upravljanja in zaščitenosti, je bilo pahnjeno v pogoje tržnega gospodarstva. Sredstev, ki bi vzdrževale oboroževalno tekmo z ZDA in takratno številčnost oboroženih sil, preprosto ni bilo več. Glede na to, da je RF podedovala oborožene sile, njihova velikost in organizacija ni ustrezala potrebam, zmožnostim in novemu geostrateškemu položaju RF. (Kokoškin 1993, 23) Potreba po prestrukturiranju in reformi oboroženih sil RF je bila očitna že na začetku. Oborožene sile in obramba države so bile po mnenju Kokoškina odrinjene v politično ozadje. Procesom na področju obrambe države, ki so se začeli po razpadu SZ, so botrovale naslednje družbeno-politične realnosti:

- gospodarska kriza (prehod iz planskega v tržno gospodarstvo);
- politična kriza (konsolidacija moči v novem političnem sistemu in konsolidacija političnih strank);
- družbena kriza.

Po razpadu SZ so se na obrambnem področju začeli naslednji procesi:

- nagla demilitarizacija države in družbe;
- zmanjševanje številčnosti oboroženih sil;

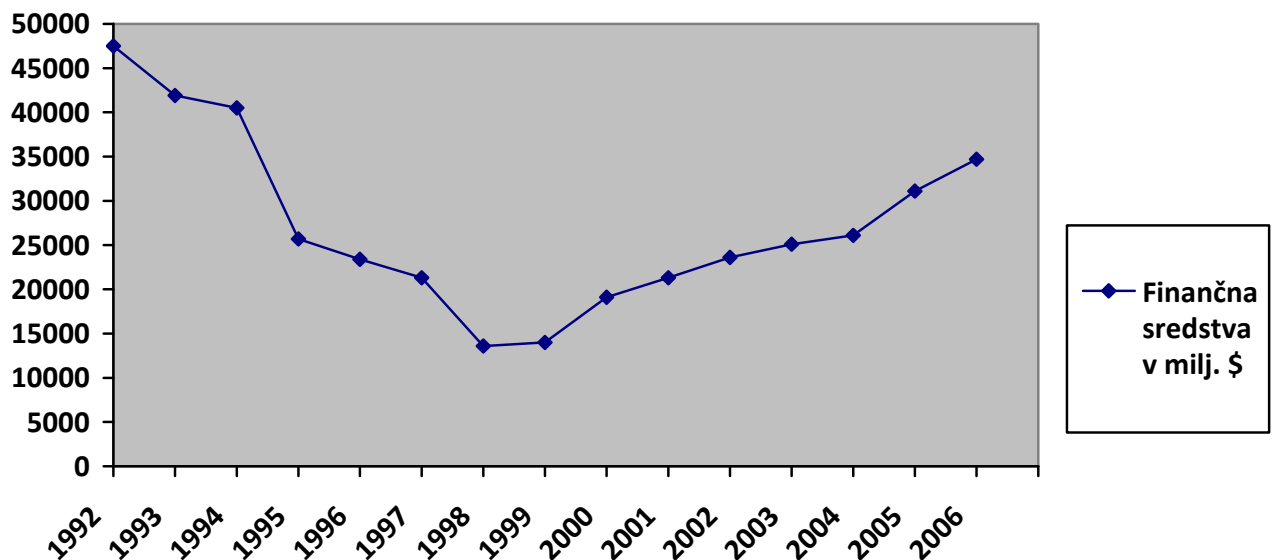
³³ Sovjetska armada je dočkala razpad SZ po večletnem zmanjševanju financiranja in v globoki notranji krizi.

- zmanjševanje finančnih sredstev namenjenih obrambi države;
- umik oboroženih sil in opreme z ozemlja nekdanjih zaveznic;
- zmanjševanje obsega proizvodnje orožja in razkroj oboroževalne industrije;
- nazadovanje oboroženih sil (staranje opreme, zmanjševanje bojne pripravljenosti...).

Naglemu zmanjševanju oboroženih sil je botroval spremenjen geopolitični položaj RF. S tem, ko je prenehala obstajati SZ kot eden izmed dveh dominantnih polov, se je bistveno znižala možnost vojaške konfrontacije z ZDA in njenimi zaveznicami.

Pokazatelj, ki pomembno pričča o mestu, ki ga je vojaška politika zasedla v politiki od nastanka sodobne RF, so finančna sredstva, ki jih je vlada vsako leto namenjala za vojaški proračun. Zavedanje, da je nezadostno financiranje oboroženih sil RF ena izmed groženj nacionalni varnosti RF, lahko zasledimo tudi v Konceptu nacionalne varnosti RF.

Graf 6.1: finančna sredstva namenjena za obrambo v milijonih ameriških dolarjev

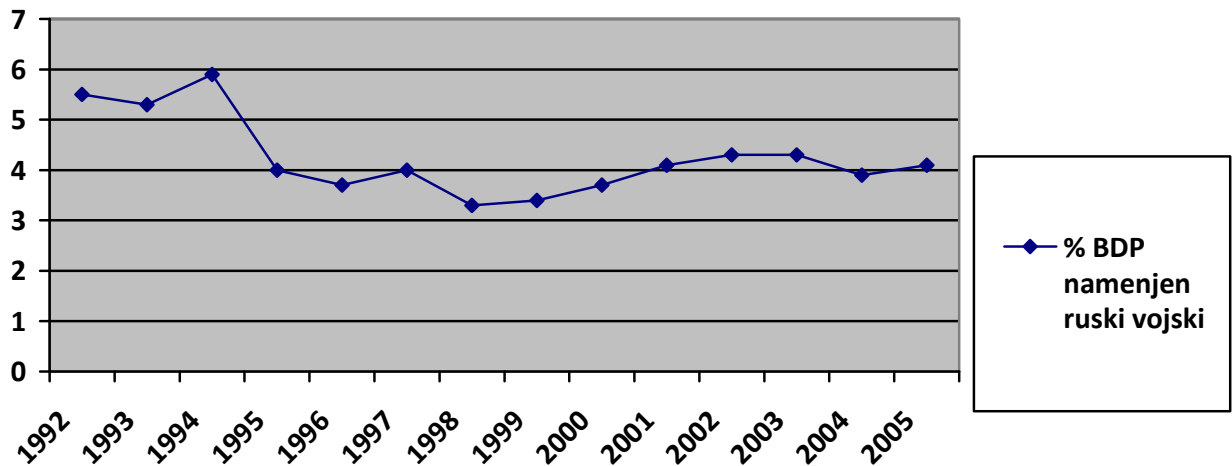
VIR: SIPRI YEARBOOK (2008).

Na grafu 6.1 vidimo, da se je količina finančnih sredstev, namenjenih za obrambo države, do leta 1998 stalno zmanjševala. Trend upadanja količine sredstev, namenjenih za obrambo države, jasno kaže na dejstvo, da je obrambna politika države postala obrobnegega pomena. To potrjuje

mnenje Arbatova, ki trdi, da je vojaška politika z razpadom SZ postala sekundarnega, oziroma terciarnega pomena za politične elite. (Arbatov 1993, 34)

Od leta 1999 naprej lahko na grafu 6.1 opazimo spremembo trenda upadanja finančnih sredstev namenjenih za oborožene sile RF. Opaziti je konstantno povečevanje finančnih sredstev namenjenih za oborožene sile. To povečevanje financiranja oboroženih sil je pripisati predvsem znatnemu izboljšanju gospodarskega položaja v RF, z vidika diplomske naloge pa je pomembno predvsem dejstvo, da se je obrambna politika države znebila drugorazrednega predznaka in je začela prejemati več finančnih sredstev.

Graf 6.2: delež bruto domačega proizvoda namenjenega za obrambo države

VIR: SIPRI YEARBOOK (2008).

Pokazatelj, ki priča o pomembnosti določene politike, je delež bruto domačega proizvoda, ki ga za izvrševanje le-te, prejme resor. Delež bruto domačega proizvoda, ki ga je ruska vlada od svojega nastanka naprej namenjala ruski vojski, se je zmanjševal do leta 1998, kar pomeni, da izvrševanje obrambne politike ni imelo prioritetenega značaja in je bilo zapostavljeno.

Preobrat v tem trendu je opaziti po letu 1998, ko se začne delež bruto domačega proizvoda, namenjenega obrambi države, postopoma povečevati. Kljub spremenjenemu trendu ne gre za bistveno spremembo. Sicer je padanje zaustavljeno, vendar pa delež BDP ne preseže 5%. To je še vedno majhen delež v primerjavi s Kitajsko ali z ZDA.

Tako graf 6.1 kot tudi graf 6.2 pričata o tem, da je konec devetdesetih let prišlo do opaznega preobrata pri financiranju oboroženih sil RF. Zmanjševanje sredstev namenjenih oboroženim silam nakazuje, da je politika dojemala oborožene sile kot finančno breme in razpoložljive resurse namenjala drugim področjem. Če smo lahko skozi devetdeseta leta opazovali konstantno zmanjševanje finančnih sredstev, ki jih je ruska vlada namenjala svojim oboroženim silam, lahko konec devetdesetih let vidimo preobrat in v naslednjih letih kontinuirano povečevanje sredstev za obrambo države. To dejstvo nakazuje, da je v ruski politiki prevladalo spoznanje, da oborožene sile so in bodo pomemben politični inštrument.

Na tem mestu se mi zdi pomembno izpostaviti tudi mnenje Pavla Baeva, ki meni, da se je pozicija ruske vojske, po izvolitvi Vladimirja Putina, začela spreminjati in da se je novi predsednik jasno zavedal potrebe po transformaciji ruske vojske v zanesljiv inštrument moči in nacionalne varnosti. (Baev 2004, 44) Nadalje Baev tudi opaza, da je Vladimir Putin po tem, ko je nastopil svojo dolžnost predsednika države, takoj povečal finančna sredstva namenjena ruski vojski. (Baev 2004, 44). Preobrat v trendu financiranja oboroženih sil RF, ki sem ga opazil v statističnih podatkih zgoraj, v veliki meri sovпада z nastopom predsednika Vladimirja Putina.

6.2 Reforma ruske vojske

Dejstvo, da se RF zaveda potrebe po vojaški reformi in da jo nameravajo izvršiti, je jasno izraženo v 3. poglavju dokumenta Koncept nacionalne varnosti RF. Po mnenju Lobova je bila ruska vojska v procesu nazadovanja od prvega dne svojega nastanka in vzrok za to je po njegovem mnenju mogoče iskati v zapuščini 80. let in vladavine Gorbačova. Dejstvo je, da so si ruski vojaški strokovnjaki od samega začetka bili edini, da je korenita reforma obrambnega sistema RF nujno potrebna. Večino težav so oborožene sile RF podedovale od Rdeče armade in dejstvo je, da se oborožene sile niso bile sposobne prilagajati hitrim družbenim spremembam, saj so bile od njih izolirane. (Lobov 1993, 75) Medtem, ko so se vse sfere družbe korenito spreminjale, so oborožene sile ostajale iste in izvzete iz teh sprememb. Stanje znotraj oboroženih sil je bilo v devetdesetih letih tako slabo, da so strokovnjaki SVOP izrazili resno skrb in opredelili oborožene sile in stanje oboroženih sil kot potencialno grožnjo nacionalni varnosti RF. Domala isto mnenje je izrazil tudi Pavel Baev. (Baev 2004, 47) V takem stanju so bile oborožene sile daleč od tega, da bi jih ruska vlada učinkovito uporabljala kot inštrument nacionalnovarnostne strategije. Takšnega mnenja je bil tudi Baev, ki je napisal, da ruska vojska

po desetletju zanemarjanja ni zgolj neučinkovita, pač pa tudi na robu zloma. Glavne težave, ki so po mnenju strokovnjakov SVOP pestile obrambni sistem RF, so bile (Sovet po vnešnji i oboronnoj politike 2002, 172-176):

- nezadostno financiranje;
- nezadostna materialna preskrba in staranje objektov ter opreme;
- nizka morala pripadnikov oboroženih sil;
- pomanjkanje in nizka kakovost nabornikov;
- pomanjkanje civilnega nadzora in nadzora znotraj oboroženih sil;
- kriminal in korupcija;
- masovno zapuščanje oboroženih sil s strani izobraženega in izkušenega častniškega ter podčastniškega kadra.

Kljub temu, da so si bili strokovnjaki edini, da je reforma obrambnega sistema nujno potrebna, pa se na tem področju ni zgodilo veliko in Steven E. Miller je izrazil začudenje nad tem, da javnost tako zanemari pomembnost vojaške reforme. Po njegovem mnenju je presenetljivo, da vojaška reforma ni bila na seznamu prioriternih nalog politike (Miller 19, 2004). Med ruskimi in tujimi vojaškimi strokovnjaki vlada splošno mnenje, da je v devetdesetih letih primanjkovalo politične volje in politične moči za korenite spremembe v obrambnem sistemu, ki bi seveda zahtevale znatne finančne vložke. Po mnenju Millerja bi za učinkovito izpeljavo reforme oboroženih sil potrebovali močno in enotno intervencijo s strani ruske politike, saj so bili vojaški lobiji, ki so reformam nasprotovali, premočni. Po njegovem mnenju je bila politika v devetdesetih letih veliko prešibka in premalo stabilna, da bi se lotila vojaške elite, ki je bila politično zelo močna in enotna. (Miller 2004, 23) Prav tako je po mnenju Arbatova reformo ruske vojske resno oviralo pomanjkanje statističnih informacij o stanju v ruski vojski. (Arbatov 2004, 97)

Za uspešno realizacijo katerekoli reforme oboroženih sil je po mnenju C.J. Dicka potrebno opredeliti naslednje segmente:

- cilje in nacionalne interese države;

- geostrateški položaj države;
- zunanje in notranje varnostne izzive;
- resurse in strategije doseganja teh ciljev;

Dokument, ki je vseboval vse potrebne elemente za oblikovanje vojaške reforme, je ruska vlada sprejela šele leta 1997. Nekoliko popravljeno različico tega dokumenta v tej diplomski nalogi podrobneje preučujem v 4. poglavju. Dejstvo, da je bila temeljna listina, na podlagi katere se vojaška reforma sploh začne načrtovati, sprejeta tako pozno, priča o zapostavljenosti obrambnega sektorja v tedanji politiki. Koncept nacionalne varnosti bi moral usmerjati reformo oboroženih sil, vendar je bil sprejet veliko prepozno in vsa ta leta so oborožene sile stagnirale, saj ni nihče opredelil njihovih ciljev in nalog.

Teroristični napadi 11. septembra 2001, napad na moskovsko gledališče in napad na šolo v Beslanu, so dali nove prioritete ruskim oboroženim silam, ki po mnenju Baeva nimajo ne ustrezne opreme in ne ustreznega urjenja, da bi se učinkovito spopadle z njimi. (Baev 2004, 59) Pojavila se je nova grožnja, ki bi morala motivirati reformiranje in prestrukturiranje oboroženih sil, vendar to ni spodbudilo večjih premikov na tem področju. Kljub temu, da je nevarnost terorističnih napadov v Vojaški doktrini opredeljena kot vojaška grožnja, pa je po mnenju Millerja ta naloga primarno prepuščena Ministrstvu za notranje zadeve, ki naj bi bilo bolj sposobno prilagajanja na asimetrične grožnje te vrste. Ruska vojska naj bi zavzela drugotni pomen v boju s terorizmom. (Miller 2004, 30)

Po mnenju Marka Galeottija, so se resni poskusi reformiranja ruske vojske začeli šele leta 2005. Reforma naj bi temeljila na istočasnem razvoju štirih sfer: kadrovske, organizacijske, tehnične in doktrinarne. Čeprav naj bi to bilo zelo velikopotezno, razvoj istočasno odraža potrebo po koreniti reformi ruske vojske. Na kadrovske področju reforma predvideva delno profesionalizacijo vojske in skrajšanje služenja vojaškega roka za nabornike. Popolne profesionalizacije naj geostrateške okoliščine ne bi dopuščale³⁴. Reforma predvideva povečanje sredstev namenjenih za nakupe nove opreme, vendar so nakupi, glede na velikost vojske, še vedno veliko premajhni.

³⁴ Po mnenju Galeottija naj bi RF vzdrževala številčnost nabornikov zaradi možnosti konvencionalne vojne s Kitajsko.

Največja pomanjkljivost reforme naj bi bila na doktrinarni ravni. Po mnenju avtorja naj še vedno ne bi bilo dokumenta, ki bi dosledno orisal strateške usmeritve vojaške reforme, medtem, ko je Koncept nacionalne varnosti zastarel in neuporaben. (Galeotti 2006, 49)

Dejstvo je, da po mnenju Stevena E. Millerja v ruski vojski in v ruski politični eliti še vedno prevladuje večina, ki nikakor noče opustiti strateških konceptov iz obdobja SZ. Na področju strateškega načrtovanja je še vedno močan poudarek na potencialni konfrontaciji, ki naj bi temeljila na oklepno-mehaniziranih enotah. NATO po njihovem mnenju še vedno predstavlja največjo grožnjo nacionalni varnosti RF in mnogi si še prizadevajo vzpostaviti privilegiran položaj vojske v državi. Če so bili skozi devetdeseta leta poskusi reforme naravnani na vizijo manjše različice sovjetske vojske, ki je bila sposobna svetovne projekcije moči in istočasnega vojskovanja na dveh celinah, je Vladimir Putin zastavil bolj skromne cilje. Ruska vojska mora biti moderna, sposobna učinkovito voditi lokalno vojno in vzdrževati strateške sile, ki bodo sposobne jedrskega odvracanja. (Miller 2004, 27)

Kljub vsem poskusom implementacije reform, je Miller prepričan, da RF ni uspelo vzpostaviti koherentnega vladnega sistema, ki bi razvijal in implementiral učinkovito in razsodno obrambno politiko. Glavni krivec oziroma nasprotnik reform je po mnenju Millerja ruska vojska sama. (Miller 2004, 28)

6.3 Ruska vojska kot inštrument nacionalnovarnostne strategije RF

Kljub nezavidljivemu stanju oboroženih sil RF skozi devetdeseta leta, jih je bila RF primorana uporabiti za zaščito temeljnih nacionalnih interesov in za utrjevanje svoje prisotnosti v več regijah:

- 1992-2011: Prisotnost ruske vojske na številnih nemirnih območjih v republikah bivše SZ³⁵;

³⁵ Azerbajdžan (radarska postaja, 1.500 pripadnikov oboroženih sil RF), Armenija (vojaška baza, 4.000 pripadnikov oboroženih sil RF), Belorusija (radarska in nizko-valovna radijska postaja, 600 pripadnikov oboroženih sil RF), Gruzija, (vojaška baza, 1.000 pripadnikov oboroženih sil RF, do leta 2008 RF umakne vso oborožitev in pripadnike iz Gruzije), Kazahstan (poligoni za izstreljevanje in preizkušanje raket, 4.000 pripadnikov oboroženih sil RF), Kirgizija (zračna vojaška baza, 150 pripadnikov oboroženih sil RF), Moldavija (vojaška baza, 1.000 pripadnikov oboroženih sil RF), Tadžikistan (vojaška baza, 7.000 pripadnikov oboroženih sil RF), Ukrajina (pomorska vojaška baza, 13.000 pripadnikov oboroženih sil RF).

- 1993: Jelcin uporabi oborožene sile v reševanju političnega spora in konsolidaciji svoje oblasti;
- 1994-1996: 1. vojna v Čečeniji;
- 1999-2003: sodelovanje v mirovnih operacijah na Balkanu;
- 1999: 2. vojna v Čečeniji;
- 2008: vojaška konfrontacija z oboroženimi silami Gruzije.

Zgoraj naštetih konfliktov spadajo po svoji intenzivnosti v različne kategorije, zagotovo pa izstopata obe vojni v Čečeniji. Oba spopada sta zahtevala ogromno človeških in finančnih resursov in tako v ruski kot v mednarodni skupnosti izzvala ogromno nasprotovanja. Navkljub številnim pomanjkljivostim in težavam s katerimi so se oborožene sile RF srečevale na teh operacijah, pa je vendarle pomembno izpostaviti, da so izvršile naloge, ki jim jih je zaupala vlada in uspešno zaščitile temeljne interese RF. Izkazale so se kot zelo pomemben in hkrati uspešen inštrument nacionalnovarnostne strategije, ki je preprečil realizacijo največje grožnje nacionalnim interesom RF: ogrožanje teritorialne celovitosti države³⁶. Dejstvo, da je RF uspelo preprečiti popoln razpad oboroženih sil in jih hkrati tudi uspešno uporabiti kot inštrument za obrambo nacionalnih interesov doma in po svetu, priča o uspešnosti nacionalnovarnostne strategije.

6.4 Profesionalizacija ruske vojske

Trenutno je v RF uveljavljen naborniški sistem popolnjevanja oboroženih sil. Vendar tovrstno popolnjevanje oboroženih sil za RF predstavlja številne težave. Prvo težavo predstavljajo negativni demografski trendi, ki ogrožajo popolnjevanje oboroženih sil v zadostnih količinah. Drugo težavo predstavlja dejstvo, da je naborniška vojska in uporaba le-te, veliko bolj izpostavljena javnemu mnenju. Tretja težava so sodobni oborožitveni sistemi, ki jih oborožene sile RF uporabljajo, saj so vedno bolj kompleksni in zahtevajo strokovno znanje. To zahteva dolgotrajno in drago urjenje, ki ga je potrebno ob naslednjem vpoklicu zopet ponoviti. Prav tako neizkušenos in neprofesionalnost nabornikov pogosto privede do nepravilne uporabe in posledično do okvar drage opreme. (Grošelj 2005, 24)

³⁶ V Konceptu nacionalne varnosti RF je ozemeljska dezintegracija opredeljena kot največja grožnja nacionalni varnosti, istega mnenja so tudi strokovnjaki Soveta po vnešnji i oboronnoj politike (v nadaljevanju SVOP).

O profesionalizaciji ruske vojske je bilo veliko govora že konec 80. let. Boris Jelcin je v kar nekaj intervjujih poudaril potrebo in namero po delni profesionalizaciji oboroženih sil RF. Po mnenju Marka Galeottija se RF, zaradi grožnje potencialne konvencionalne vojne s Kitajsko³⁷, ne more odpovedati naborniškemu sistemu popolnjevanja oboroženih sil. (Galeotti 2006, 48) Poskuse, zagotoviti sredstva in pogoje za delo profesionalnih vojakov, je skozi devetdeseta leta onemogočalo nestabilno gospodarstvo. Inflacija naj bi požrla sredstva za 139.000 profesionalnih vojakov. (Grizold in Ferfila 2000, 120) Resnejši koraki proti realizaciji so bil storjeni šele leta 2003. Glavni razlogi za delno profesionalizacijo ruskih oboroženih sil so:

- izboljšanje bojne pripravljenosti pogodbenih enot;
- povišanje stopnje profesionalnosti pogodbenih enot;
- povečanje števila pogodbenih pripadnikov oboroženih sil od 22.100 na 147.578.

Po napovedih naj bi bilo do leta 2011 v oboroženih silah RF približno 150.000 pogodbenih pripadnikov, pomembno je tudi dejstvo, da nameravajo oblikovati zaključene in samostojne enote, ki bodo popolnjene s profesionalnim osebjem. Tem enotam je namenjena najnovejša oprema. Enote so večinoma velikosti bataljona, opremljene z vsemi vrstami težkega in lahkega orožja. Razporejene so po celotnem ozemlju RF, 34,4% vseh pogodbenih vojakov pa je skoncentriranih v severno-kavkaškem okrožju, ki je z varnostnega vidika tudi najbolj nemirno. (Grošelj 2005, 25) Pogodbeni vojaki imajo zagotovljeno boljšo infrastrukturo in prejemajo mesečno plačo v višini 12.500 rubljev³⁸ na mesec (*IA Regnum KNews* 2007, 1), kar je le 57% povprečne ruske plače v istem letu. Kljub temu moramo upoštevati dejstvo, da so višine plač zelo različne glede na regijo in 8000 rubljev na mesec lahko v nekaterih regijah predstavlja znaten prihodek. Država pogodbenemu osebju zagotavlja tudi stanovanja in druge ugodnosti.

6.5 Demonstracija moči s pomočjo ruske vojske

Dejstvo je, da v sodobni državi igra pomembno vlogo potencialna vojaška moč države in njena sposobnost neposrednega spopada s vsakršnimi oboroženimi grožnjami nacionalni varnosti.

³⁷ Strokovnjaki SVOP sicer ne predvidevajo možnosti spopada med Kitajsko in RF, dopuščajo pa možnost vojaške konfrontacije med zavezniki RF in Kitajsko v Srednji Aziji.

³⁸ Podatek, ki zaradi regijskega koeficienta variira, velja za pogodbenega vojaka, ki služi v Sibiriji.

Strokovna percepcija oziroma strokovna ocena te moči temelji na različnih pokazateljih, dejstvo pa je, da je pomembno, kako to moč dojema prebivalstvo države, tako tuje kot domače. Številni notranji problemi in nestabilnost oboroženih sil RF sredi devetdesetih let, niso dopuščali dogodkov, ki bi pričali o potencialni moči oboroženih sil RF. En izmed teh, lahko bi mu rekli dogodkov, so bile zagotovo prvomajske parade na Rdečem trgu, ki so jih leta 1991 ukinili. Te najbolj očitne prikaze potencialne vojaške moči so nazaj uvedli šele leta 2008, kar zagotovo pomeni željo oblasti po demonstraciji svoje potencialne moči, tako domači kot tudi svetovni javnosti. Prav tako so zelo pomembni drugi dogodki, kot na primer različne vojaške vaje in preizkusi oborožitvenih sistemov. Šele po letu 2005 se tako v ruskih kot svetovnih medijih začnejo pojavljati poročila o dogodkih, ki neposredno pričajo o potencialni moči oboroženih sil RF:

- skupne vojaške vaje RF in Kitajske (avgust, 2005);
- detonacija najmočnejše konvencionalne bombe (september, 2007);
- vojaške vaje Črnomskega ladjevja v Sredozemlju in Atlantskem oceanu (januar, 2008);
- skupne vojaške vaje RF in Kitajske (junij 2007);
- ponovno uvedejo vojaško parado na Rdečem trgu med prvomajskimi prazniki (maj, 2008);
- skupne vojaške vaje RF in Venezuele - preleti strateških bombnikov nad Karibskim morjem (2008);
- sodelovanje vojaške ladje Peter 1 pri zaščiti trgovskih ladij (oktober, 2008);
- vojaško ladjevje RF in Irana skupaj izvedeta vajo v Kaspijskem morju (maj 2009);
- ponoven začetek patroljiranja ruskih podmornic v bližini teritorialnih voda ZDA (avgust, 2009)³⁹.

³⁹ Seznam dogodkov, ki pričajo o aktivnostih oboroženih sil RF ni popoln in vključuje več dogodkov. Po mnenju strokovnjakov, ki spremljajo aktivnosti oboroženih sil RF naj bi bilo teh dogodkov po letu 2003 več kot 40.

7 Strateške prioritete energetske politike RF

Vprašanje proizvodnje energije in pridobivanja energentov je v 21. stoletju ena najpomembnejših geopolitičnih tem, s katero se ukvarjajo države. Gospodarstva celotnih držav in regij so odvisna od dobave in preskrbe z energenti, ki poganjajo vozila, tovarne in grejejo stanovanja. Ob rastoči porabi energentov, si sodobni človek ne zna več predstavljati sveta brez osebnega avtomobila, elektrike in letal. Pridobivanja energije iz alternativnih virov, glede na tehnološko razvitost, ne moremo vključevati kot dejavnik, ki bi lahko resneje vplival na geopolitiko bližnje prihodnosti. Države so v 21. stoletju odvisne od preskrbe z energenti in ta odvisnost se bo le še povečevala. Po napovedih EIA naj bi se povpraševanje po različnih energentih v naslednjih 25 letih povečalo za 44%.

RF je v tem pogledu v zelo dobrem geostrateškem položaju. Zaloge nafte in zemeljskega plina na njenem ozemlju ji omogočajo energetska samostojnost in izvoz presežkov energentov na svetovni trg⁴⁰. Je najpomembnejša svetovna izvoznica zemeljskega plina in po mnenju nekaterih strokovnjakov ji to daje možnosti za nadrejeni položaj do držav, ki so porabnice njenega zemeljskega plina in nafte.

Iz dokumenta Energetska strategija RF do 2020 je že na prvih straneh razvidno, da se RF zaveda, da so energenti, s katerimi razpolaga, pomemben inštrument tako notranjega kot tudi zunanega političnega področja.

»Rossija raspolagaet značitel'nymi zapasami energetičeskikh resursov i moš'nym toplivno-energetičeskim kompleksom, kotoryj javljaetsja bazoj razvitija ekonomiki, instrumentom provedenija vnutrennej in vnešnej politiki. Rol' strany na mirovyh energetičeskikh rynkah vo mnogom opredeljaet ejo geopolitičeskoe vlijanie⁴¹« (Koncept energetske politike)

Energetski sektor je izjemnega pomena za RF, saj je njena gospodarska dejavnost v veliki meri odvisna od tega sektorja. Glavni cilji energetske strategije so:

⁴⁰ Velikost ozemlja in geografska lega RF omogoča dostop na vse pomembnejše energetske svetovne trge.

⁴¹ (prevod) RF razpolaga z velikimi zalogami fosilnih goriv in močnim energetskega sektorjem in je temelj razvoja gospodarstva in pomemben inštrument realizacije notranje in zunanje politike. Položaj države na svetovnem energetskega trgu v veliki meri opredeljuje geopolitični vpliv RF.

- preskrba prebivalstva z energenti po dostopnih cenah, ki hkrati spodbujajo učinkovito uporabo le-teh;
- učinkovito pridobivanje in distribucija energentov;
- izgradnja trdnega finančnega sistema, ki bo s pomočjo prihodkov iz energetskega sektorja omogočal socialni in gospodarski razvoj države;
- zmanjšanje negativnega vpliva, ki ga ima energetski sektor na okolje.

Glavni problemi, ki pestijo energetski sektor RF so:

- premalo novih nahajališč fosilnih goriv;
- premalo tujih investicij v energetski sektor in njihova razporejenost znotraj sektorja⁴²;
- politika nizkih cen zemeljskega plina in elektrike je privedla do povečanja notranjega povpraševanja po teh energentih;
- zastarelost tehnične opreme znižuje učinkovitost pridobivanja in predelave energentov;
- pomanjkljivo delovanje tržnih mehanizmov in prisotnost monopolov v energetskem sektorju;
- velika odvisnost državnega proračuna od svetovnih cen energentov.

Strategija navaja dva scenarija socialno-ekonomskega razvoja države. Osnovni postavki obeh sta ceni nafte in zemeljskega plina na svetovnem trgu⁴³ in predvidevata povečan pritok investicij v energetski sektor ter optimizacijo energetskega trga znotraj RF. Najbolj pesimističen scenarij predvideva, da se bo BDP države do leta 2020 povečal za 2,6 krat. Država naj bi ekonomski sektor obvladovala s pomočjo lastniških deležev v energetskih podjetjih, strateških usmeritev, ustrezno davčno politiko in kontrolo nad izkoriščanjem nahajališč. S pomočjo modernizacije

⁴² 95% tujih investicij je omejenih na naftni sektor.

⁴³ To dejstvo še dodatno potrjuje, da je energetski sektor za RF bistvenega pomena in eden izmed pomembnejših elementov nacionalnovarnostne strategije.

opreme, spremembo strukture potrošnje energentov⁴⁴ in prestrukturiranjem energijsko potratnega gospodarstva, ki je navajeno nizkih cen energentov, želijo zmanjšati domačo porabo določenih energentov. Država bo v prihodnosti neposredni investitor v energetske sektor, k investiranju bo močno spodbujala⁴⁵ tudi zasebni kapital.

Izrednega pomena za RF je izvoz energentov v druge države oziroma energetska diplomacija. Eden izmed ciljev je postati ne samo izvoznik surovin, pač pa tudi posrednik surovin in prodajalec predelanih izdelkov z višjo dodano vrednostjo. Glavni cilj energetske strategije je kar se da povečati izvozne možnosti, ki bodo temeljile na načelih enakopravnega dostopa ruskih podjetij do nahajališč surovin v drugih državah. RF se opredeljuje kot enega izmed največjih dobaviteljev energentov na svetovnem trgu in jo zanima tudi vloga tranzitne države⁴⁶. Najpomembnejši trgi za izvoz ruskih energentov so države Evropske unije in Skupnosti, v prihodnosti pričakujejo, da se bo pojavilo povpraševanje tudi v ZDA. Največji dvig povpraševanja v naslednjih letih pričakujejo na Kitajskem in v Indiji.

Avtorji dokumenta so si zadali naslednje cilje:

- povečanje prihodkov v državno blagajno s proizvodnjo in prodajo energentov drugim državam (do leta 2020 pričakujejo, da se bo povpraševanje po energentih povečalo za 35-56%, kar bo posledično povečalo ceno energentov, količino prodanih energentov in prihodke v državno blagajno);
- s pomočjo proizvodnje in prodaje energentov povečati geopolitični vpliv RF;
- obdržati močan vpliv države v energetske sektorju.

7.1 Razvoj energetskega sektorja po koncu hladne vojne

Prvi dokument, ki je urejal področje energetike, je bil sprejet leta 1992. Tako kot druge sfere gospodarstva, je bilo tudi področje energetike takoj po razpadu SZ podvrženo številnim

⁴⁴ Del energetske politike je spremeniti potrošniško strukturo energentov v Rusiji, predvsem povečati zastopanost jedrske energije in vodne energije ter zmanjšati zastopanost zemeljskega plina.

⁴⁵ Investicije v energetske sektor bodo spodbujali s različnimi državnimi garancijami in doslednim reguliranjem.

⁴⁶ Predvsem transport zemeljskega plina iz Srednje Azije v Evropo.

spremembam. Leta 1994 je stekla 1. faza privatizacije, ki je zaobjela vse sfere ruskega gospodarstva z izjemo energetike oziroma podjetij znotraj energetskega sektorja, ki so se ukvarjala z proizvodnjo in distribucijo plina. Medtem, ko so dobršen del podjetij (tudi naftnih) privatizirali, so podjetja, ki so se ukvarjala s proizvodnjo in distribucijo plina, ostala v državni lasti. Eden pomembnejših je Gazprom, ki je bil po podatkih strokovnjakov IEA že takrat največji monopolist na plinskem trgu v RF in na svetu. Prav tako so cene v tem delu energetskega sektorja ostale pod strogim nadzorom države. Dejstvo je, da ruska vlada ni želela liberalizirati cen energentov na notranjem trgu (1992 je prišlo do popolne liberalizacije ostalih cen na trgu), saj ni mogla dopustiti dodatne destabilizacije države in negativnih socialnih posledic, ki bi jih liberalizacija cen energentov zagotovo prinesla. (Pinjuškin 2007, 5) Cene plina so bile enotne po celi državi (cene premoga na primer niso bile) ne glede na stroške transporta in pogosto niso pokrivalo stroškov pridobivanja. Velik problem so predstavljali potrošniki energentov, ki niso poravnali svojih finančnih obveznosti. Po mnenju Valerija Pinjuškina, je vlada RF v devetdesetih letih, posredno prek energetskega podjetij v njeni lasti, podpirala gospodarstvo in ga branila pred popolnim zlomom. Navkljub priporočilom številnih tujih strokovnjakov so državna energetska podjetja nadaljevala s preskrbovanjem neplačnikov. Dejstvo je, da so bila energetska podjetja vseskozi eden izmed pomembnejših instrumentov, s katerimi je država regulirala gospodarsko sfero in so bila zato strateškega pomena. (Pinjuškin 2007, 10) Skrbno so nadzorovali lastništvo ključnih največjih podjetij. V Gazpromu so na primer do leta 1997 tujci pokupili le 9% vseh delnic, konec 1998 pa je državna дума sprejela uredbo, ki je dovoljevala, da tujci pokupijo 25% vseh delnic minus 1 delnica⁴⁷.

Energetska podjetja so neučinkovito proizvajala energente in jih, zaradi zastarele opreme in dotrajane infrastrukture, še bolj neučinkovito distribuirala. Vse te težave in neučinkovit sistem obdavčevanja, so bili elementi, ki niso privabljali investicij iz tujine. Tuje investicije je zastarel in neučinkovit energetskega sistem zagotovo potreboval in jih potrebuje še danes, kot je to navedeno v Energetski strategiji.

⁴⁷ Nakup delnic podjetja s strani tujih lastnikov kapitala bi pomenil znaten pritok kapitala v državo, ki ga je RF v teh letih zelo potrebovala. V tem obdobju je bilo gospodarstvo v hudih škripcih in zagotovo bi bile potrebne ogromne investicije v energetskega transportno infrastrukturo in razvoj novih nahajališč.

Eden izmed pomembnejših Putinovih projektov je modernizacija ruskega gospodarstva in osamosvojitve zunanje politike RF. Sredstva in možnosti so se mu ponudile, ko so svetovne cene energentov začele rasti⁴⁸. RF se spreminja v energetska država, kar pomeni, da je večino investicij namenjenih energetskega sektorju, medtem ko so sektorji kot domača proizvodnja izdelkov ali razvoj visoke tehnologije zapostavljeni.

7.2 Pomembnejši mednarodni projekti na področju energetike

Mednarodni energetska projekti predstavljajo enega izmed najpomembnejših segmentov energetske politike RF, saj predstavljajo prihodki od prodaje energentov velik delež prihodkov v državni proračun⁴⁹. V Energetska strategiji RF je izpostavljeno dejstvo, da bo za zadostno preskrbo energetska potreb drugih držav potrebno privabiti tuje investicije⁵⁰. To dejstvo se jasno izraža pri energetska projektih, ki potekajo v sodelovanju s tujimi družbami, saj RF nima zadostnih sredstev, da bi pri teh projektih nastopala kot samostojni investitor. V zadnjem času je bilo na področju mednarodne energetska infrastrukture začeti nekaj pomembnih projektov:

- gradnja Severnega transportnega toka (glavni investitorji: rusko podjetje Gazprom, nemško podjetje Ruhrgas, nizozemsko podjetje Nederlandse Gasunie; vrednost projekta ocenjujejo na 7,4 milijard €, plinovod povezuje sibirska nahajališča s porabniki v Nemčiji, Veliki Britaniji, Nizozemski, Franciji in Danskem);
- Sahalin 1, izkoriščanje nahajališč zemeljskega plina in nafte na Kurilskih otokih in transportna infrastruktura, ki bo povezala nahajališča s celino (glavni investitorji: ameriško podjetje Exxon Mobil, japonsko podjetje Sakhalin Oil & Gas Development in rusko podjetje Rosneft, vrednost projekta ocenjujejo na 22 milijard ameriških dolarjev);
- Sahalin 2, izkoriščanje nahajališč zemeljskega plina in nafte na Kurilskih otokih in plinski terminal za utekočinjeni plin (rusko podjetje Gazprom, nizozemsko podjetje Shell,

⁴⁸ Kontinuirano rast porabe fosilnih goriv beležijo skozi celo 20. stoletje, projekcije rasti pa obljublajo, da se bo povpraševanje po fosilnih gorivih do 2030 povečalo za približno 45%.

⁴⁹ Strokovnjaki ocenjujejo, da so prihodki od pridobivanja in prodaje energentov v obdobju od 2000 do 2008 predstavljali od 32 do 45% vseh prihodkov v državno blagajno.

⁵⁰ RF potrebuje investicije za izgradnjo energetska infrastrukture, ki bo nahajališča povezala s porabniki in za odkrivanje novih nahajališč.

japonsko podjetje Mitsui Sakhalin Holdings in japonsko podjetje Diamond Gas Sakhalin, vrednost projekta ocenjujejo na 20 milijard ameriških dolarjev)

- zahodna (Altajska) in vzhodna veja plinovoda na Kitajsko (glavni investitorji: rusko podjetje Gazprom in kitajsko podjetje bosta povezala nahajališča plina v Sibiriji in na ruskem daljnem vzhodu s porabniki na Kitajskem);
- gradnja Južnega toka (vrednost projekta ocenjujejo na 20 milijard dolarjev, glavni investitor je rusko podjetje Gazprom).

RF želi s temi projekti okrepiti geostrateške pozicije. Na tem mestu je razvidna nacionalnovarnostna strategija povečevanja števila porabnikov njenih energentov. Večje število porabnikov energentov bo v prihodnosti izboljšalo pogajalska izhodišča RF glede cene in tako omogočalo doseganje maksimalno visokih cen. Z nekaterimi projekti⁵¹ bodo zaobšli tranzitna območja in tako brez posrednikov dobavljali energente porabnikom, kar bo znatno znižalo stroške dobave in povišalo dobiček.

7.3 Geostrateške pozicije RF v državah Evropske Unije

Največji porabnik zemeljskega plina iz RF so države Evropske unije. RF je največji posamezni dobavitelj zemeljskega plina nekaterih evropskih držav in dejstvo je, da je RF vzpostavila monopolni položaj na tem področju. Monopolni položaj se odraža v odsotnosti drugih ponudnikov energentov, ki bi lahko zadovoljili energetske potrebe teh držav⁵². Potrebno je izpostaviti dejstvo, da imata v tem primeru obe strani ogromne koristi. Evropske države namreč prejemajo zadostne količine energentov od politično in gospodarsko sorazmerno stabilne države. RF dostavlja velike količine zemeljskega plina po že obstoječi transportni infrastrukturi, ki omogoča cenovno učinkovit transport plina⁵³ politično stabilnim, zanesljivim in plačilno sposobnim partnericam. Zanesljivost porabnikov njenih energentov je za RF izrednega pomena, ker prihodki od prodaje plina predstavljajo pomemben del prihodkov v proračun RF. Odsotnost

⁵¹ Severni tok.

⁵² Finska 100% svojih potreb po zemeljskem plinu zadovoljuje z uvozom iz RF, Slovaška 100%, Grčija 96%, Bolgarija 89%, Češka 84%, Avstrija 70% in Turčija 65%.

⁵³ Pomembno vlogo igra že obstoječa energetska infrastruktura, ki evropske energetske trge povezuje z nahajališči zemeljskega plina.

drugih virov preskrbe z energenti v evropskih državah, odsotnost enotnega evropskega bloka in namere RF, da povečajo število odjemalcev, zagotavljajo močna geostrateška izhodišča v prihodnosti.

Odnose med evropskimi državami in RF na energetske področju strokovnjaki obravnavajo na dva načina. Lucas je zagovornik teorije, da RF uporablja energetiko kot inštrument nacionalne varnosti oziroma orožje. Poudarja podrejeni položaj evropskih držav, zanika vzajemno odvisnost med stranema in RF predstavlja kot agresivni energetski blok, ki je preko dobav plina sposoben projekcije politične in gospodarske moči v evropske države. Lucas na odnose gleda skozi prizmo nove hladne vojne in obravnava energetiko le kot eno izmed front. Po njegovem mnenju RF svoje močne geostrateške pozicije in svojo centralizirano državno gospodarstvo izkorišča za pridobivanje boljših pogojev pri poslovanju s politično in gospodarsko neenotnimi evropskimi državami. Investicije evropskih podjetij v energetiko RF pogojuje z investicijami svojih državnih podjetij v strateško pomembna podjetja evropskih držav, kar pomeni, da na ta način dobijo neposreden dostop do evropskih trgov. Ker na notranjem energetske trgu RF ne upošteva tržnih mehanizmov, bo po mnenju Lucasa RF tudi na evropskih trgih poskusila vzpostaviti monopole in na ta način evropske trge spremenila mimo vseh obstoječih pravil. (Lucas 2008: 211-245)

Goldthau po drugi strani obravnava odnose med RF in evropskimi državami kot medsebojno odvisnost in ocenjuje energetske politiko RF kot precej top inštrument nacionalnovarnostne politike. Ocenjuje, da ima vsak poskus uporabe energetike kot inštrumenta nacionalnovarnostne politike precej opazne negativne posledice. V Evropi so tovrstni poskusi povzročili iskanje energetske alternativ, pozive po skupnem nastopu potrošnikov zemeljskega plina in ustanovitvi nekakšnega »NATO energetskega združenja«. Noben izmed zgoraj navedenih scenarijev ni v interesih RF, saj bi to pomenilo znižanje cene energentov in posledično prihodke v državni proračun RF. Prav tako ne želi prekiniti oziroma zmanjšati pretoka zemeljskega plina, ki v Evropo že teče po obstoječi infrastrukturi, saj bi bilo to v nasprotju z ekonomsko logiko, ki jo RF v svoji energetske politiki zasleduje. Goldthau poudarja, da je dobava zemeljskega plina dolgoročna naložba, ki je zaradi ogromnih finančnih vložkov projekt, v katerem tesno sodelujejo tako dobavitelji kot tudi porabniki. (Goldthau 2008, 1-8)

7.4 Gestrateške pozicije RF v Srednji Aziji in na območju Kaspijskega morja

Srednjeazijske države so po razpadu SZ podedovale močno navezanost na RF na področju energetske infrastrukture⁵⁴ in gospodarstva⁵⁵. Močno povezanost z RF so čutili zlasti rusko govoreči predstavniki politično-gospodarskih elit, ki so po osamosvojitvi ostali na oblasti v srednjeazijskih državah. Na to navezo je RF pod vplivom mnenja Jegorja Gajdarja gledala kot na nepotrebno breme, ki ga RF zaradi svojih notranjepolitičnih težav ne more prenašati. Po letu 1991 sledil geostrateški umik RF iz Srednjeazijske regije, z ustanovitvijo lastne valute pa se je RF še dodatno oddaljila od območja.

Čeprav je za obdobje po osamosvojitvi značilen geostrateški umik iz regije, je RF želela do neke mere zavarovati oziroma ohraniti svoje močne začetne geostrateške pozicije, ki jih je podedovala od SZ. Ta geostrateški cilj je želela uresničiti z ustanovitvijo Skupnosti, ki so se ji priključile srednjeazijske države. Strokovnjaki dvomijo o učinkovitosti Skupnosti kot orodju za izvrševanje nacionalnovarnostne strategije RF, saj naj bi bila organizacija preveč ohlapna in za članice neobvezujoča. Po drugi strani pa mnogi dvomijo v resnično željo RF po povečani integraciji s članicami Skupnosti, saj bi za RF to pomenilo dodatno breme. Z geostrateškega vidika je zelo pomemben tudi podpis dogovora o kolektivni varnosti, katerega glavni cilj je bil preprečevanje konfliktov v regiji in preprečevanje vdora vpliva iz drugih držav.

Slabitvi prisotnosti RF v srednjeazijski regiji je pomenilo to, da so srednjeazijske države začele iskati alternativne izhode iz težkih gospodarskih situacij kar je omogočilo vdor vpliva drugih držav v regijo. RF tem državam ni mogla ponuditi ekonomske pomoči oziroma investicij pri vzdrževanju in razvoju novih nahajališč energentov. RF prav tako ni bila zmožna zaustaviti prodora vpliva ZDA v regijo⁵⁶.

⁵⁴ Energetska infrastruktura teh držav je prilagojena skupnemu energetskemu trgu SZ in ne potrebam posameznih držav. Problem srednjeazijskih držav je, da jim infrastruktura ne omogoča lastnega dostopa do perspektivnih trgov. Do teh trgov lahko dostopajo le preko transportne infrastrukture RF.

⁵⁵ Velja izpostaviti, da so bile Srednjeazijske države v okviru SZ močno odvisne od subvencij iz Moskve in v teh državah razpad SZ ni bil dobro sprejet. Ustanovitev Skupnosti je ponujala določene možnosti po ponovni integraciji, vendar se te niso uresničile.

⁵⁶ ZDA so v regiji proti plačilu najemnine postavile svoje stalne inčasne vojaške baze, ki so zagotavljale podporo vojaškim operacijam v Afganistanu. 2001-2005 v Uzbekistanu, 2011- v Tadžikistanu.

V obdobju od 1991 do 1999 je RF izvajala nacionalnovarnostno strategijo ohranjanja svojih geostrateških pozicij v regiji brez večjih finančnih vložkov. Izkoriščali so dejstvo, da so države v regiji finančno odvisne od izvoza energentov in da energenti iz teh držav do porabnikov prihajajo po infrastrukturi na ozemlju, ki je v lasti RF. RF je v tem obdobju uspešno ohranjala svoj monopol pri odkupu in prodaji energentov iz srednjeazijskih držav. S svojim političnim vplivom je poskušala preprečevati vstop drugih energetskih igralcev v regijo in na ta način držala nizke odkupne cene energentov.

Leto 1999 je prineslo kar nekaj sprememb v tej regiji. Cene in povpraševanje po energentih na svetovnih trgih so se povečale. RF si je začela kontinuirano prizadevati za povečanje svojega vpliva v regiji. Ena izmed strategij za doseg tega cilja je bila poskus povečanja varnostnega sodelovanja med vladam⁵⁷, ki so bile RF naklonjene. S tem namenom je prišlo do poglobljenega sodelovanja med članicami in dogovora o kolektivni varnosti Skupnosti. Leta 2001 so ustanovili skupne sile za hitro posredovanje in delovna telesa za koordinacijo na varnostnem področju. (Weitz 2006, 27) Poleg poglobljanja sodelovanja na varnostnem področju je RF v regiji namestila tudi svoje oborožene sile. Leta 2003 je RF namestila svoje oborožene sile v Kirgizistanu, leto pozneje tudi v Tadžikistanu. Leta 2005 je prišlo do poglobljenega vojaškega⁵⁸ sodelovanja med RF in Uzbekistanom.

Glavna lokalna tekmica za srednjeazijske energente je postala Kitajska, ki je želela zagotoviti energente za razvoj svojega rastočega gospodarstva. Pomembne tekmice so postale tudi ZDA in države EU, ki so si želele zagotoviti lastno neodvisno preskrbo z energenti. Povečan interes po energentih je ponudil srednjeazijskim državam priložnost, da se otresejo monopola RF in da drugim ponudnikom ponudijo energente po višji ceni. Glede na dejstvo, da so zaloge fosilnih goriv v regiji omejene, se je med zainteresiranimi kupci začela tekma v gradnji plinovodov in pogodb, ki so zagotavljale določene količine dostavljenega plina⁵⁹. RF naj bi se po mnenju Forda

⁵⁷ Armenija, Kazahstan, Kirgizistan in Tadžikistan.

⁵⁸ Urjenje častnikov iz Uzbekistana v ustanovah RF, možnost izposoje določenih vojaških objektov in možnost prisotnosti oboroženih sil RF v Uzbekistanu.

⁵⁹ Potrebno je izpostaviti, da ni povsem jasno, kolikšne količine zemeljskega plina srednjeazijske države dejansko posedujejo. Bilo je opravljeno premalo raziskav s strani neodvisnih strokovnjakov, da bi lahko zagotovo trdili o količinah zalog. Obstajajo le ocene lokalnih vlad, ki jim seveda manjka kredibilnosti.

trudila pridobiti monopolistični položaj na energetske trgu energentov v Srednji Aziji. (Ford 2007, 57) 12. maja 2007 je državno podjetje Gazbarom podpisalo pogodbo o gradnji plinovoda, ki bo potekal iz držav Srednje Azije v Rusijo. Ta plinovod bo po mnenju Forda še povečal vpliv RF v teh državah, RF pa bo naredila vse, da bo odvrnila te države od diverzifikacije svojih naročnikov. Monopolistični položaj Gazproma in neustrezna transportna infrastruktura v teh državah je omogočila Gazpromu, da je zakupil ogromne količine plina po znatno nižji ceni od tržne. (Ford 2007, 56) Ta plinovod bo Rusiji omogočil, da bo zemeljski plin kupljen v Srednji Aziji prodajala evropskim državam. Prav tako naj bi bili interesi RF v tej regiji navezani na projekt Nabucco. Kar nekaj strokovnjakov dvomi, da bi bil Turkmenistan sposoben izpolniti obveznosti do obeh plinovodov. Pomemben energetske projekt RF v regiji je izgradnja naftovoda, ki bi kaspjska nahajališča povezal z terminalom v Novorossijskem. Projekt izvaja delniška družba z mešanim mednarodnim lastništvom, večinski delež imajo v lasti podjetja iz RF in Kazahstana.

Kitajska je s svojimi velikimi notranjimi potrebami po zemeljskem plinu največja tekmica RF v srednjeazijski regiji. 2006 sta Kitajska in Kazahstan podpisali sporazum o gradnji 3000 kilometrov dolgega naftovoda, ki bo povezal Kazahstan s kitajsko provinco Xinjiang. Kitajska ima v načrtu še nekaj plinovodov in javno lobira za izvedbo teh projektov pri vladah srednjeazijskih držav.

7.5. Nova nahajališča energentov

Količine fosilnih goriv na ozemlju RF so omejene in po nekaterih podatkih so znana nahajališča energentov že dodobra izčrpana. BDP RF je v veliki meri odvisen od proizvodnje le-teh in zato je strateško pomembno, da v naslednjih letih RF najde nova nahajališča fosilnih goriv. Ta bodo RF omogočala, da bo tudi v prihodnje ostala največja dobaviteljica fosilnih goriv, kar je zapisano tudi v Energetske strategiji. V tem kontekstu večina strokovnjakov tudi razume potezo RF, ko je njena odprava 3. avgusta 2007 na dno Arktičnega morja postavila rusko zastavo. S tem dejanjem so potrdili svoje interese na tem področju in vstopili v bitko za pravice izkoriščanja resursov na tem območju. Po podatkih Dava Slogonka, naj bi se na območju, ki ga RF zdaj pojmuje kot svoje ozemlje, nahajalo okoli 10 milijard ton nafte. Kljub dejstvu, da je globalno segrevanje omogočilo ekonomsko izkoriščanje te regije, pa bo to vprašanje ostalo nerešeno še kar nekaj časa. Za

gospodarsko izkoriščanje te regije se potegujejo Danska, ZDA in Kanada in po mnenju Slogonka je soglasje o razdelitvi regije še daleč v prihodnosti.

Energetski gigant je zagotovo državno podjetje Gazprom. Glede na dejstvo, da po nekaterih ocenah Gazprom pridobiva 85% zemeljskega plina v Rusiji, je zelo pomemben tudi podatek, da isto podjetje upravlja in nadzira enotni sistem za preskrbo z zemeljskim plinom. Za razliko od naftnih podjetij, so vsa podjetja, ki se ukvarjajo s proizvodnjo in transportom zemeljskega plina, ostala v državni lasti, navkljub številnim poskusom privatizacije tako znotraj RF kot tudi od zunaj. Dejstvo je, da je zemeljski plin strateška surovina izjemnega pomena za RF in o tem niti v najbolj turbulentnih časih nihče ni dvomil. Za razliko od drugih vej gospodarstva energetski sektor ni doživel takšnega izpada proizvodnje kot se je to zgodilo v drugih sektorjih gospodarstva. To dejstvo potrjuje tudi graf št. 1. O pomembnosti energetskega sektorja so vseskozi pričali visoki deleži, ki jih je le-ta prispeval v državni proračun. Dejansko je potrebno na doprinos energetskega sektorja k ekonomskemu delovanju države, gledati širše. Dejstvo je, da je velik del gospodarstva odvisen od nizkih cen energentov in da je energetska politika ena izmed gonilnih sil gospodarstva RF, kar ima odločilen pomen za stabilnost v državi. Energetski sektor igra ključno vlogo pri: dobavi energentov in ogljikovodikov podjetjem, posredni zaposlenosti (zaposluje namreč 3% aktivnega prebivalstva) in pri neposredni zaposlenosti (omogoča dejavnost ter konkurenčnost proizvodov in potemtakem tudi zaposlenost v drugih sektorjih).

7.6 Energetska politika kot inštrument nacionalnovarnostne strategije RF

Po mnenju Evansa, RF izkorišča energetska politika kot politični inštrument v tujini in z njim povečuje svoj vpliv v državah porabnicah. Po njegovem mnenju RF skuša uporabiti vse inštrumente vplivanja, med njimi je najmočnejši in najučinkovitejši inštrument dobava fosilnih goriv. Čeprav ta vpliv uporabljajo največkrat skrivno, je velikokrat izpostavljen javnosti. Tak primer se je zgodil leta 2006, ko je Moskva pravice za izkoriščanje nahajališča zemeljskega plina s strani ameriškega podjetja, pogojevala s podporo za članstvo v WTO. (Evans 2007, 65) Podobni primeri so v odnosih do Gruzije, Ukrajine in Belorusije, kjer so tovrstni odnos ožigosali za imperialističen. Znatni dvig cen energentov za te države po mnenju Evansa ne pomeni pretiranega imperialističnega odnosa, pač pa pomanjkanje le-tega. RF naj bi dala tem državam na izbiro: ostati v njeni vplivni sferi pod pogojem umetno znižanih cen plina ali pa izbrati bolj samostojno pot in tržne cene zemeljskega plina. Po mnenju avtorja so te države izbrale bolj

samostojno pot. (Evans 2007, 65) To dejstvo priča tudi o izgubi vpliva RF v državah Skupnosti, o katerem sem pisal v poglavju 5.2.

Razvoj energetskega sektorja, ki je opisan v poglavju 7.2, je privedel do možnosti instrumentalizacije gospodarjenja z energenti kot enega izmed glavnih inštrumentov nacionalnovarnostne strategije. Privilegiran položaj Gazproma je privedel do monopolističnega položaja na energetskem trgu v RF in po mnenju nekaterih strokovnjakov želi RF ta monopolni položaj prenesti tudi v države EU. V zadnjih nekaj letih je Gazprom pod svojim okriljem združil veliko večino plinskih proizvodnih potencialov RF in začel kar nekaj projektov gradnje plinovodov. Kot je napisano že v samem dokumentu strategije, je energetika pomemben inštrument zunanje politike.

8 Verifikacija hipotez

Hipoteza H1 se je tekom raziskovanja obravnavane teme deloma potrdila. Nacionalnovarnostna strategija RF je po koncu hladne vojne doživela bistvene spremembe, vendar je na tem mestu potrebno izpostaviti, da je od razpada SZ do formulacije nacionalnih interesov in dejanske implementacije nacionalnovarnostne strategije preteklo deset let. Krizno obdobje od 1991 do 2000 je bilo obdobje iskanja in konsolidiranja konceptov nacionalnovarnostne strategije RF. Za to obdobje niso značilne načrtovane strateške spremembe, pač pa ukrepi s katerimi so preprečevali popolni zlom države. Šele konec 90. let se je notranjepolitično stanje v tolikšni meri stabiliziralo, da sem opazil načrtovane ukrepe in poskuse oblikovanja ter realizacije nacionalnovarnostne strategije.

Hipoteza H2 se je v procesu raziskovanja deloma potrdila. Oborožene sile RF so v kriznem obdobju, kljub svoji notranji krizi, izpolnile svoje naloge, ki so bile hkrati temeljni nacionalni interesi RF. Na tem mestu imam v mislih predvsem ozemeljsko celovitost RF. Kljub temu, da je ruska vojska odigrala pomembno vlogo pri reševanju temeljnih varnostnih groženj nacionalni varnosti RF, se to dejstvo ne odraža na financiranju in pozornosti, ki jo je politična javnost namenila temeljnemu problemom ruske vojske. Razvojni in strukturni problemi ruske vojske so ostali v ozadju in nerešeni, kar pomeni, da politična elita oboroženih sil ni dojema kot strateško pomemben inštrument nacionalne varnosti RF. Oborožene sile so bile pogosto v središču

medijske pozornosti, vendar ne z namenom reševanja notranjih problemov, pač pa z namenom prikazovanja moči.

Hipoteza H3 se je deloma potrdila. V zunanji politiki je predvsem potrebno izpostaviti, da so strategiji že zelo zgodaj oblikovali zunanjepolitično strategijo in jo tudi bolj ali manj uspešno izvajali. Strategija večpolarno urejenega sveta je danes široko sprejet koncept v mednarodni strokovni javnosti. Glede na dejstvo, da je RF ogromna država, ki mora imeti posledično večsmerno zunanjo politiko, lahko zatrdim, da je bila zunanja politika uspešna na nekaterih področjih, medtem, ko je bila na drugih neuspešna. Uspešna je bila v povezavi z energetske politiko v odnosih z državami Evropske unije, kjer je s preskrbo z energenti utrdila geostrateške pozicije v tej regiji. V odnosih z državami Skupnosti pa navkljub številnim diplomatskim naporom in materialnim vložkom, RF ni uspelo realizirati svojih interesov in preprečiti vdora interesov drugih držav na to področje. Tako smo lahko videli konstantno zmanjševane vpliva RF v Skupnosti.

Hipoteza H4 se je potrdila. Po mnenju številnih strokovnjakov je RF uspelo instrumentalizirati energetske resurse s pomočjo zunanje politike in tako povrniti RF status ene izmed velesil. Ta del nacionalnovarnostne strategije RF tuji strokovnjaki pogosto opisujejo kot izrazito agresiven, kar pomeni, da so strategiji RF uspešni in učinkoviti pri uporabi dotičnega inštrumenta.

9 Zaključek

Pri analizi nacionalnovarnostne strategije RF lahko obdobje po koncu hladne vojne razdelimo na dva dela. Prvo obdobje traja od leta 1991 do leta 1998, njegove glavne značilnosti so nestabilnost in nekonsistentnost domala vseh politik, ki so pomembne za nacionalno varnost RF. Drugo obdobje se je začelo leta 1999 in traja vse do danes. Glavne značilnosti drugega obdobja so stabilnost in začetek oblikovanja nacionalnovarnostne strategije. RF ni samo oblikovala nacionalnovarnostne strategije, ampak jo je na nekaterih področjih tudi uresničila.

O obstoju in implementaciji nacionalnovarnostne strategije, kakor jo razume Deibel, v prvem obdobju ne moremo govoriti. V tem obdobju ni prišlo do opredelitve in širšega soglasja glede nacionalnih interesov RF med ruskimi političnimi elitami. Bolj ali manj je šlo za neuspešne poskuse definicij nacionalnih interesov, ki sredi vladajočih elit oziroma javnosti niso prejele zadostne podpore. Ruska družba in politične elite so bile preprosto preveč razdvojene in

nestabilne, da bi lahko prišlo do soglasja o nacionalnih interesih, kar je nujno potrebno za dosledno formulacijo in implementacijo nacionalnovarnostne strategije. Politike na ključnih področjih so bile preveč nekonsistentne in polne obratov, ki so bili v nasprotju s prejšnjo smerjo. Spreminjale so se z vsakim prihodom novega ministra. Kljub notranji nestabilnosti in številnim krizam v 90. letih, je v RF obstajalo minimalno soglasje o temeljnih nacionalnih interesih. Nihče ni dvomil o pomembnosti energetskega sektorja za RF, ozemeljske celovitosti RF ter o pomembnosti odnosov z državami Skupnosti.

O načrtni instrumentalizaciji državnih resursov za doseganje nacionalnih interesov lahko govorimo šele konec 90. let. Vse politike pred tem so bile namenjene gašenju ognja. Temu dejstvu so zagotovo botrovali pozitivni trendi v svetovnem gospodarstvu in prihod na oblast Vladimirja Putina, ki je znal konsolidirati oblast v centru. Po njegovem prihodu na oblast je bil sprejet temeljni dokument, ki si je zadal nalogo opredeliti nacionalne interese RF, orisati geostrateški položaj RF in opisati strategijo s pomočjo katere bo RF te interese realizirala. To se je zgodilo šele leta 2000, čeprav je bilo pred tem že nekaj poskusov oblikovanja podobnega dokumenta.

Ruska vojska je bila najpomembnejši inštrument nacionalnovarnostne strategije, s katerimi je RF zaščitila svoj temeljni nacionalni interes – ozemeljsko celovitost. Kljub temu delež sredstev iz državne blagajne namenjen oboroženim silam in nesposobnost reformirati rusko vojsko priča o tem, da vojaška politika ni bila in tudi v prihodnosti ne bo ključen inštrument nacionalnovarnostne politike. Imela je, in bo po mojih pričakovanjih imela tudi prihodnje, predvsem funkcijo zagotavljanja nedotakljivosti ozemlja RF. O kakšni konkretni dolgoročni projekciji vojaške moči na svetovnem odru po hladni vojni ne moremo govoriti.

Zunanja politika se je v povezavi s trgovino z energenti izkazala za pomemben nacionalnovarnostni inštrument. Bila je in vse kaže, da bo tudi v prihodnje v veliko pomoč pri uresničevanju enega temeljnih nacionalnih interesov RF, to je, integracija ruskega gospodarstva v svetovno gospodarstvo. Kljub omejenim uspehom v odnosih s državami Skupnosti, se je zunanje-politična strategija izkazala za uspešno. Temelji na nacionalnih interesih RF, pragmatizmu in ekonomski logiki. Ne stremi po vzpostavljanju monolitnih političnih blokov, pač pa korigira svojo smer glede na priložnosti, ki jih ponuja dinamično mednarodno okolje. Varnostne dileme izkorišča za sklepanje kratkotrajnih predvsem pa donosnih odnosov. RF je

goreča zagovornica teze o večpolarnem svetu, saj ta teza izpodkopava hegemonistični položaj ZDA in ji daje pomemben glas v mednarodni skupnosti. Vse kaže na to, da se ta uresničuje in RF je pripravljena zasesti pomembno mesto v večpolarni mednarodni skupnosti in oblikovati odnose z ostalimi pomembnimi igralci.

Energetika igra v nacionalnovarnostni strategiji RF po mojem mnenju najpomembnejšo vlogo. Po razpadu SZ, ko je zavlada družbeno-ekonomska kriza in je v državo planil tuji kapital s svojimi zahtevami, je RF kljub številnim pritiskom ohranila kontrolo nad strateškimi surovinami in nad podjetji strateškega pomena in to kljub temu, da so mnoga poslovala neučinkovito in brez dobička. Po mojem mnenju je v ruski politični eliti obstajalo prepričanje o tem, da je ta sfera strateškega pomena in preprosto niso dovolili, da bi tuji kapital dobil vpliv na tem področju. In to prepričanje se je izkazalo za pravilno. Po zvišanju cen fosilnih goriv je energetski sektor postal gonilna sila gospodarstva in največji plačnik v državno blagajno. S pomočjo energetike so prav tako zagotovili ogromna stabilizacijska finančna sredstva, ki jih lahko uporabijo za razvoj gospodarstva ali v primeru finančne krize. S pomočjo uspešne zunanje politike je energetski sektor pomagal širiti vpliv RF v druge države. S pomočjo energetike in zunanjepolitične strategije RF širi svoj vpliv in dosega optimalne cene svojih energentov.

RF se je od razpada SZ naprej trudila postati država, ki se bo s svojim gospodarstvom vključila v svetovne gospodarske procese, saj si lahko le na ta način zagotovi varno prihodnost. V 90. letih ji to ni uspevalo, saj zaradi krize ni bila zmožna mobilizirati svojih potencialov in jih uporabiti za uresničevanje svojih nacionalnih interesov. Na začetku 21. stoletja je vse bolj očitno, da ji to uspeva. Uspelo ji je opredeliti nacionalne interese in strategijo za uresničevanje le-teh. Postala je uspešna igralka na mednarodnem področju in se poteguje za status ene izmed velesil večpolarnega sveta.

Kljub temu opažam, da v želji postati pomemben igralec v mednarodnih odnosih, RF ne želi spremeniti pravil igre in s tem posredno priznava tradicionalne izvore moči držav. Spodbuja spremembe, ki bi pomenile vzpostavitev nove svetovne ureditve, ki je le variacija stare. Glede na dokumente in izjave politikov namerava RF v novem svetovnem redu nastopati z njenimi najmočnejšimi inštrumenti nacionalnovarnostne strategije, ki ostajajo skorajda nespremenjeni zadnjih sto let. To so inštrumenti, ki jih nudijo zunanja, obrambna in energetska politika in so

strateškega pomena za RF. Po mojem mnenju ni problem v tem, da se država zanaša na obstoječe izvore moči, pač pa, da ostajajo ostali potencialni izvori moči neizkoriščeni.

Zadnjih deset let RF izvaja konsistentno in premišljeno nacionalnovarnostno strategijo, ki je utemeljena na tradicionalni modernistični percepciji gospodarstva, varnosti in vloge države. Država ima osrednjo vlogo pri ustvarjanju in uporabi vseh inštrumentov nacionalnovarnostne strategije, poleg tega ima tudi osrednjo vlogo pri oblikovanju le-te. Ni opaziti preobratov, ki so si bili po svoji vsebini nasprotni s predhodno politiko in zmedenosti, ki smo ji bili priče v kriznih 90. letih. Državne ustanove med seboj delujejo usklajeno in skladno z enotnim geostrateškim načrtom oziroma nacionalnovarnostno strategijo. Na nekaterih področjih se celo dopolnjujejo.

10 Literatura

Arbatov, Aleksej G. 1993. Russian foreign policy priorities for the 1990's. *Russian security after the cold war: Seven views from Moscow*, ur. Teresa Pelton Johnson in Steven Trenin, 1–42. Washington: Brassey's.

Baev, Pavel K. 1993. The trajectory of the Russian military: Downsizing, Degeneration and Defeat. *Russian security after the cold war: Seven views from Moscow*, ur. Teresa Pelton Johnson in Steven Trenin, 43–72. Washington: Brassey's.

Baranovskij, Vladimir. 1997. Russia: conflicts and its security environment. *Sipri Yearbook 1997*, ur. Peter Jones, 103–124. Oxford, New York: Oxford University Press.

Blackwill, Robert D. 1995. Russia and the West. *Engaging Russia: a report to the Trilateral Commission*, ur. Akihiko Tanaka, 1–63. New York, Paris, Tokio: Trilateral Commission.

Clesse, Armand in Vitalij Žurkin. 1997. *The future role of Russia in Europe and the world*. Luxemburg: Luxemburg Institute for European and International Studies.

Cohen, Ariel. 2007. *Europe's Strategic Dependence on Russian Energy*. Dostopno prek: <http://www.heritage.org/Research/Europe/bg2083.cfm> (5. januar 2012).

Crow, Suzanne. 1993. *The making of foreign policy in Russia under Yeltsin*. Munchen: RFE/RL Research Institute.

De Nevers, Renee. 1994. *Russia's strategic renovation*. London: The International Institute for Strategic Studies.

Deibel, L. Terry. 1993. International Military and Defense Encyclopedia (5). *Strategy, national strategy*, ur. Trevor N. Depuy, 2577–2581 Washington; New York: Brassey's.

Falkenrath, Richard A., Bradley A. Thayer in Robert D. Newman, ur. 1998. America's achilles heel: nuclear, biological, and chemical terrorism and covert attack. *Post-soviet countries: 1–18*. Cambridge: MIT.

Ford, Neil. 2007. Gas guzzler. *Jane's Intelligence Review* (7): 56–57.

- Gajdar, Jegor. 2006. *Gibel' Imperii*. Moskva: Rossijskaja političeskaja enciklopedija.
- Galeotti, Mark. 2006. Jane's intelligence review. *Russian military reform seeks advances on all fronts* (4): 48–49.
- Grizold, Anton in Bogomil Ferfila. 2000. *Varnostne politike velesil*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grinin, Vladimir. 2004. *The role of the Russian Federation in a modern world – Russian point of view*. Dostopno prek: http://www.mpkk.fi/attachment/ad9d29e3539815313b364464a41b98a9/3bfad69c4bcb5d9b18ffe960843e8657/StratL2_27.pdf (27. junija 2009).
- Grošelj, Klemen. 2005. Rusija in Kitajska – partnerja ali tekmeča? *Slovenska vojska* (18): 28–30.
- Harada, Chikahito. 1997. *Russia and North-east Asia*. New York: Oxford University Press.
- Heikka, Henrikki. 2004. *The Evolutin of Russian Grand Strategy – The Implications For Europe's North*. Dostopno prek: <http://www.bits.de/EURA/heikka.pdf> (5. januar 2012).
- IA Regnum KNews. 2007. Maksimal'naja zarplata voennoslužšašego–kontraktnika v Sibiri sostavljajet 12,5 tis. rublej, 20. april. Dostopno prek: <http://www.regnum.ru/news/816030.html> (5. januar 2012).
- Karaganov, Sergej. 2008. *Ot rasširenija na vostok, bol'se vseh postradaet Ukraina*. Dostopno prek: <http://www.ia-centr.ru/expert/410/> (5. januar 2012).
- – – in Vitalij Tretjakov. 2002. Strategija dlja Rossii:10 let SVOP. *Vozvratitsja li sojuz? Buduše postsovetskogo prostranstva*, ur. Vladimir Averčev, 136-154. Moskva: Vagrius.
- Kokoškin, Andrej. 1993. Defense Industry Conversion in the Russian Federation. *Russian security after the cold war: Seven views from Moscow*, ur. Teresa Pelton Johnson in Steven Trenin, 43–74. Washington: Brassey's.
- Lobov, Vladimir V. 1993. Military reform: The new army. *Russian security after the cold war: Seven views from Moscow*, ur. Teresa Pelton Johnson in Steven Trenin, 75–102. Washington: Brassey's.

- Lucas, Edward. 2008. *The new cold war*. London: Bloomsbury publishing.
- Mandelbaum, Michael, ur. 1998. The new russian foreign policy. *Introduction: Russian Foreign Policy in Historical Perspective*. New York: Council on foreign relations.
- Martinsen, Kaare Dahl. 2002. The Russian-Belarusian Union and the Near Abroad. Dostopno prek: <http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/martinsen.pdf> (5. januar 2012).
- Miller, Steven E. in Dmitri Trenin. 2004. *The Russian Military*. Cambridge: MIT press.
- Ministrstvo za obrambo Ruske federacije. 2000. *Vojaška doktrina RF*. Dostopno prek: <http://www.scrf.gov.ru/documents/33.html> (5. januar 2012).
- Ministrstvo za zunanje zadeve Ruske federacije. 2000. *Koncept zunanje politike*. Dostopno prek: <http://www.scrf.gov.ru/documents/25.html> (5. januar 2012).
- Možajskov, Oleg. 2006. Platežnij balans i vnešnjij dolg Rossijskoj Federaciji za pervoj kvartal 2006 goda. *Rossijskaja Gazeta*, 22. avgust. Dostopno prek: <http://www.rg.ru/2006/08/22/plat-balans-dok.html> (5. januar 2012).
- Nartov, Nikolaj in Vladimir Nartov. 2007. *Geopolitika*. Moskva: Edinstvo.
- Newsru.com*. 2004. Putin podaril Kitaju poltora ostrova: na Dal'nem vostoke podsčitivajut ubitki, 19. oktober. Dostopno prek: <http://www.newsru.com/russia/19oct2004/present.html> (5. januar 2012).
- Pinjuškin, Valerij in Mihail Zigar. 2007. *Gazprom – Novoe russkoe oružie*. Moskva: Zaharov.
- Rumer, Eugene. 2007. *Russian foreign policy beyond Putin*. Abingdon: Routledge.
- Rurikov, Dmitri. 1993. How it all Began: An essay on New Russia's foreign policy. *Russian security after the cold war: Seven views from Moscow*, ur. Teresa Pelton Johnson in Steven Trenin, 125–164. Washington: Brassey's.
- Lobov, Vladimir V. 1993. Military reform: The new army. *Russian security after the cold war: Seven views from Moscow*, ur. Teresa Pelton Johnson in Steven Trenin, 75–102. Washington: Brassey's.

Sovet po vnešnej i oboronnoj politike. 2002. Ninešnee položenie Rossijskoj Armii kak nadvigajušajasja obšenacional'naja katastrofa. *Strategija dlja Rossii: 10 let SVOP*, ur. Fedorov Andrej in Vladimir Horkin, 154–172. Moskva: Vagrius.

Weitz, Richard. 2006. Russia's institutional offensive in Central Asian security. *Jane's Intelligence Review* (5): 27–28.

Varnostni svet Ruske Federacije. 1997. *Koncept nacionalne varnosti Ruske Federacije*. Dostopno prek: <http://www.scrf.gov.ru/documents/1.html> (5. januar 2012).

Zaharov, Aleksandr. 2002. Strategija dlja Rossii: 10 let SVOP. *Central'naja i Vostočnaja Evropa i interesi Rossii*, ur. Vladimir Averčev, 154–171. Moskva: Vagrius.